

ALLSONG TIL FOLKET!

om å høyre alt for mange salmar

Høyringsfristen for å uttale seg om forslaget til ny salmebok er 15. september. Det er også fristen for å melde inn reaksjonar på framlegga til nye gudstenesteordningar og tekstrekker. Det er slett ikkje sikkert at det var noko sjakktrekk å bruke mykje tid og kreftar på setje saman ei ny salmebok no, før tekstrekke, liturgiane og gudstenestemusikken er på plass. Det rimelege ville sjølvstundt vere å lage ein revisjon av salmeboka i *etterkant* av gudstenesterevisjonen: Då ville ein vite kva bibeltekst som lyd i gudstenestene, kva ordlyden i liturgien kan vere og i det heile kor mange salmar gudstenesteordningane legg opp til. Og alt dette må vere ein viktig bakgrunn for å ta stilling til korleis ein ny salmebok bør vere. Men gjort er gjort og spist er spist. Vi får prøve å gjere det beste ut av det, vi som vil bli høyrte med våre innspel. Og ein skal høyre mykje før øyra dett av. Derimot skal ein ikkje høyre for mykje før ein mistar oversikta og får lyst til å drukne i detaljar eller avgrense seg til å ri egne kjepphestar. Det er derfor lurt å tenke litt over kva ein salme er og kva visjonar vi har for salmesongen, før ein startar å krysse av på høyringsskjemaet.

Forsvar den kyrkjelege allsongtradisjonen! (Den er snart den einaste som finst)

Ein salme er ein song meint for allsong i gudstenester og kyrkjelege handlingar. I tillegg kan salmeteksten bli brukt som meditasjonsobjekt, og salmen kan bli tolka av solistar med særprega stemmar og gitt ut på plate av Kirkelig kulturverksted. Men det er den felles songen knytta til kyrkjelege handlingar (gjerne breitt forstått) som er vesenskjenne-teiknet. At kyrkjelyden gir lyd frå seg og at den lyden er ein salme, er ein viktig del av gudstenestefeiringa slik den har arta seg i dette landet sidan reformasjonen. Salmesongen har forma mange generasjonar

sine førestillingar om kva tru er og kva livet er. Forma gjennom disiplining, men også ved å gi rom for å kunne setje ord på ei tru som på det viset vart til. Og salmar har også vore uttrykk for folkeleg motstand: Mot orgelets uniformering av melodiuttrykket og som bønner for døde der liturgien forbod det: «Så ta da mine hender», «Lei milde ljøs» og dei fleste salmane i ei gravferd inkluderer sjølvsagt for alle som syng (bortsett frå teologane då) den døde i salmens førsteperson eintal. Når salmesongen fungerer som felles song blir rommet større: Taket løftar eller opnar seg, som nokre seier. Grenser kan bli borte, mellom eldre og yngre, mellom flogvit og demente.

Det er mange gode grunnar for å gjere styrking av denne felles kyrkjelege songen til eit strategisk mål. Spørsmålet er berre korleis ein best kan nå dette målet. Det avheng av kva ein oppfattar som trugsålet. Eg trur at salmesongen som allsong er truga av at folk ikkje lenger kjenner salmane: Dei unge, det vil i kyrkjeleg samanheng seie dei under førti, har ikkje lært dei på skolen. Dei eldre, kven no det ikkje måtte vere, har lært andre salmar enn dei som bli sunge. Dessutan er kyrkja snart den einaste plassen i det norske samfunnet der det blir sunge allsongar: Skolen og arbeidarrørsla er ikkje lenger bastionar for allsongen. (Men eg trur det lever ein draum i folket om allsong. Ein draum som kan kome til uttrykk på fotballkampar og på singalong og når gitaren kjem fram seint på festen.) I tillegg trur eg, for min del, at det blir sunge for mange salmar på gudstenestene. Det er ein rest frå den gamle salmemessa der alle dei klassiske liturgiledda fekk salmeform. Gudstenester med åtte salmar gjer at verken musikal eller kyrkjelyd får gitt kvar einskild salme den merksemda den fortener. Mange kyrkjemusikarar synst tre-fire salmar i ei gudsteneste er eit passe tal nettopp for å ta vare på og utvikle både salmesongen og liturgien sin eigenart. Alle desse tre forholda peikar for meg eintydig i retning av at vi treng færre, ikkje fleire salmar, og at prosentdelen av verkeleg gode salmar må aukast.

Færre salmar, fleire gode

Det nye forslaget inneheld totalt omlag 1150 forskjellige tekstar. Av desse skal 278 etter planen bli plassert i eit bind to som kan reviderast raskare enn hovudsalmeboka. Den skal presentere «kjernestoffet», dei godt over 850 salmane som er den salmeskatten det er viktig å halde levande. Forslaget har blitt til ved at eit utval har gått gjennom over 4400 innsendte forslag og kutta vekk dei minst høvelege. Det er to hovudproblem ved denne framgangsmåten: Det eine er at materialet ute-

lukkande består av tekstar og melodiar av folk som trur dei kan skrive slikt, ikkje nødvendigvis av folk som kan. Elvis Costello sa ein gong at det slett ikkje var sikkert at alle som kan spele gitar, også kan synge og skrive gode songar. På same måten er det slett ikkje gitt at biskopar og teologar nødvendigvis skriv gode tekstar og melodiar. Dei vi derimot veit kan skrive tekst og musikk, profesjonelle forfattarar og komponistar, har derimot i liten grad blitt utfordra. (Då tidsskriftet Kirke og kultur inviterte forfattarar til å skrive salmar, var reaksjonen overveldande og i alle høve Jon Fosse sin «Nattsalme» er allereie i ferd med å bli ein klassikar.) Faren ved å skrive nye salmar utan språkleg og musikalsk kompetanse, er at resultatet fort vert pastisjar.

Det andre hovudproblemet er at ein ikkje har bestilt tydeleg kva salmar det er bruk for no. Resultatet er også her at det blir meir av det same. Det samla forslaget har godt over seksti julesalmar. Det seier seg sjølv at det er altfor mange. Vi treng ikkje fleire julesalmar no, vi må konsentrere oss om å halde fast på dei gode. Det ein derimot treng er nokre gode salmar om skaparverk og miljø, og storbyen og teknologiens utfordringar. Det er det ikkje mange av i det samla forslaget. I ein folkekyrkjeleg samanheng er gudstenestene med størst deltaking kasualiahandlingane. Det trengst kanskje nokre gode og slitesterke konfirmasjonssalmar? Gode salmar til bruk ved velsigning og vigsle av likekjønna og ulikekjønna er i alle høve noko vi stadig saknar og kanskje også salmar til katastrofegudstenester og til andre interreligiøse samlingar.

Eg kunne tenke meg at det beste i denne trengte situasjonen for salmen som allsong, er å lage ei salmebok med opptil tre hundre salmar som er klassiske i den forstand at dei kan bli brukt om og om igjen. Og resten kan ein leggje ei eit stort arkiv på ein nettstad til bruk og inspirasjon ved ulike høve. Situasjonen krev konsentrasjon og ikkje utviding av salmeskatten. Å trekke inn tekstar og songar som aldri har vore meint å vere salmar, er i denne samanhengen kontraproduktivt. Utvalet har presentert det nye forslaget som ei samlebok meir enn ei salmebok. Eg trur dei kyrkjelege allsongen vil stå seg på å late samlinga bestå av salmar i kvalifisert forstand.

Har vi bruk for denne?

Det viktigaste spørsmålet ved denne høyringa må derfor vere: har vi bruk for dette? Er denne «salmen» nødvendig? Hjelper den til å vende nokon nød? Eller gjer den berre dei akutte problema ved kyrkje-

leg allsong større? Ei ansvarleg høyring av dette omfattande materialet må etter min meining innebere at ein, ved gjennomgangen av dei ulike salmane, understrekar kven av dei som er «unødvendige». (Og det bør nok vere langt meir enn ti slik høyringa legg opp til.) Lettast er det når det gjeld dei såkalla engelskspråklege lovsongane. Dei har, som Trond Skard Dokka har sagt det, eit anna naturleg habitat. Men også alle halvårlege dikt av poetar som knapt blir lesne lenger (Bjerke, Øverland osv) bør gå ut. For resten av stoffet bør ein notere om «salmen» er ein pastisj og på kva måte? Er det ei innhaldsmessig repetisjon av noko som er sagt betre før? Er det midt i all den inverterte setningsbygginga og dei utsletne rima (favn/namn, ord/stor/jord/mor osv) noko det er nødvendig å ta vare på eller er også denne formelle sida pastisjaktig? Er melodien også ein pastisj, har ein tre treff av tre moglege: To utslag på pastisjmalaren bør med god margin vere nok for å bli overført til det elektroniske arkivet eller til gløymsla. Nye salmar bør vere kunstnarisk på høgde med tida og dei må sjølvstøtt vere oppmerksame på at kjønn og undertrykking finst. (Slik at vi slepp å synge meir om slaven som «får sin frihet, ufortjent.»)

Eit spesielt problem ein bør sjå etter ved omsetjing er faren for snik-salmifisering, altså at omsetjinga blir meir kristeløs og smal enn originalen. (Dette er eit akutt problem t.d. ved fleire av Iona-songane.) Det er rimeleg, tenker eg, at ein har rom til nokre gode salmar på skandinaviske språk i tillegg til tekstar på bokmål, nynorsk og samisk. Engelske salmar og svenske viser kan ein finne andre stader.

Slå eit slag for fortsatt folkeleg allsong! Lat din stemme bli høyr! Ver tydeleg på kva salmar som er «unødvendige» og som vi ikkje treng løfte fram no! Og foreslå også andre gode salmar som er nødvendige og som ikkje finst enno. Tre hundre gode salmar er nok. Kanskje er allereie det i overkant i den situasjonen vi er no. Den kyrkjelege allsongen ut til folket! Ei lita salmebok med gode salmar er betre enn to store med mange halv gode. Betre for miljøet også, både for innemiljøet og for skogen.

Rolv Nøtvik Jakobsen

OM DRAP OG SINNE – OPPGJØR OG FORSONING

Tekst: Matt 5,20-26; 5. Mos 30,11-16; Fil 3,3-11

LIV ARNHILD ROMSAAS

I permisjon fra kapellanstillingen i Fossum menighet
livarnhild@hotmail.com

TIL DAGEN/TIDEN

7. søndag etter pinse kommer i år midt i beste ferietid. Gudstjenestene går sin gang med og uten de faste kirkegjengerne, og med og uten vikarer. Vi er akkurat ferdig med Aposteldagen, og nå er det bare denne endeløse rekken av søndager etter pinse som ligger foran.

Denne dagen starter vi ut med 5. Mosebok og budene som ikke er fjerne fra oss mennesker, men som vi kjenner. Det er tydelig hva som er fokuset denne søndagen: bud og lover. Jeg merker allerede der at jeg sliter litt med å kombinere dette med ferietiden. Ferietiden burde være en tid hvor vi ble litt fritatt fra alle disse kravene som hverdagslivet stiller, en tid hvor vi kunne slippe å forholde oss til en kirke som også møter oss med bud og lover når solen skinner og det hadde vært hyggeligere å si: «Gå ut, nyt solen, sommeren og ferien! Slapp av og bygg opp energi til høsten og alt som kommer da.»

Men når jeg ser videre på dagens tekst om drap og sinne, slår det meg jo også at det kanskje ikke skader med en liten realitetsorientering. De menneskelige relasjonene våre tar ikke ferie, og det er kanskje i ferietiden at vi virkelig settes på prøve. Det er

da vi skal ta igjen relasjonsbyggingen i den nære familien, ha det hyggelig og gjøre opp for den dårlige samvittigheten overfor alle vi har forsømt i løpet av det travle året.

Jeg ser vel for meg at dette kanskje er et veldig relevant tema akkurat inn i denne tiden. Det er høysesong for familiebesøk land og strand rundt, for å putte små og store inn i hytter og biler og tilbringe dagevis uten konfliktdempende venner for både små og store. Samtidig er det også høysesong for ensomhet, mange av de faste aktivitetene har feriestengt, og mange sitter alene igjen med sinne og skuffelse over at barn og barnebarn valgte basseng og strand i Syden, i stedet for barndomshjemmet. Det er også høysesong for dåp, og det vil ikke forundre meg om det i mange kirker denne dagen er dåpsfamilier som har brukt morgenen på å gjennomføre påkledning og organisering i lett småstresset og nervøs tilstand, og akkurat har slengt ut av seg både den ene og den andre glosen. Og inn i dette kommer vi med teksten om drap og sinne.

TIL TEKSTEN

Dagens prekentekest er hentet fra Bergprekenen, og fra antitesene. Nils Astrup Dahl har et ekskurs om Bergprekenens «antiteser» i sin bok: Matteusevangeliet – en kommentar (Haugesund 1998) som kan tjene som et greit utgangspunkt hvis man

skulle ha tid og lyst til å bruke denne anledningen til å fordype seg litt.

Men teksten stiller opp et høyt ideal for oss i forhold til at vår rettferdighet må overgå de skriftlærdes og farieseernes for at vi skal komme inn i himmelriket, og den tar utgangspunkt i loven og budet «du skal ikke slå i hjel». Den bygger på antiteseformelen: «Dere har hørt det er sagt...» - «men jeg sier dere...» og budet strammes inn til ikke å bare handle om drap, men også om sinne. Plutselig går det 5. bud rett inn i hverdagen. Dette handler ikke om jus i den forstand at det må en konkret handling som drap til for at vi gjør oss skyldige i forhold til Loven, det handler like mye om hverdagslig holdning i møte med våre medmennesker.

Antitesen sier også noe om Jesu autoritet. I versene før denne handler det om at Loven ikke skal settes til side, men at Jesus er her for å oppfylle den. Og når han da med den antitetiske formelen bare viser til at det er han som sier det, likestiller Jesus seg dermed med lovgiveren.

Samtidig handler denne teksten ikke bare om drap og sinne, men vel så mye om oppgjør og forsoning. Siste del av prekenteeksten formaner oss om til å gjøre opp med dem som vi har gjort urett i mot og som har noe å anklage oss for. Også her handler det om hvordan vi forholder oss til våre medmennesker.

TIL PREKENEN

Jeg kan se for meg (i alle fall) to mulige prekentemaer alt etter hva slags «type» gudstjeneste man skal feire, og hvem man forventer å møte i kirkebenken denne dagen. Dersom det ikke er meldt dåp, og en regner med at

de som sannsynligvis dukker opp i hovedsak er den faste gudstjenestekjernen som kommer uansett, og man har lyst og anledning til å fordype seg litt, tenker jeg at en mulighet kan være å benytte denne dagen til å gå litt teologisk til verks rundt bergpreken og antiteser. Det kan jo være spennende både for en selv og tilhørerne å gå litt inn i disse skjerpede kravene. Denne om drap og sinne er den første antitesen i en rekke av seks hvorav de fire første kommer fra dekalogen, og de to siste fra andre deler av Loven. Men alle omhandler mellommenneskelige forhold, forhold som vi møter i hverdagen, hvor Loven skjerpes og det tegnes ganske rå bilder av hvilke konsekvenser som rammer den som ikke klarer å oppfylle dem.

Man kan f.eks dra linjene fra aposteldagen forrige søndag og gå inn i hva antitesene sier om livet i Guds verden. Hvem rettes disse kravene til i dag? Hvordan kan vi forholde oss til disse idealene som vi ikke har realistiske muligheter til å oppfylle hvis vi er noenlunde ærlige mot oss selv? Hvordan kan vi forholde oss til disse kravene uten å havne i en gjerningsrettferdighet?

Dersom det derimot er meldt dåp, og man regner med at kirka fylles opp av både faste og sporadiske gudstjenestegjengere som også skal dele sin prekenoppmerksomhet med egne og andres barn, eller man ikke har tid eller mulighet til å foreta et dypdykk i antitesene, tenker jeg at det kan være vel så relevant og tekstnært å ta for seg temaet sinne og forsoning. Det kan være krevende å skulle følge lange teologiske utlegninger dersom man ikke er vant til indrekkelig språk og tenkemåte, eller hvis man samtidig skal passe på at storesøster ikke tegner på

kirkebenkene eller nevøen setter medbrakte kjeks i halsen...

Teksten i seg selv tegner opp noen ganske heftige scenarier i forhold til at utsagnet «din dumrian» kvalifiserer til «Det høye råd» og sier man «din ugudelige narr» er man skyldig til «helvetes ild», og jeg tenker at i møte med tilhørerne, er det viktig å få satt dette litt i sammenheng og perspektiv.

Det er forskjell på sinne og det er forskjell på rettferdig harme over urett, og sinne og utsagn som tar fra andre mennesker verdighet og selvfølelse. Rettferdig harme er viktig og riktig, mens destruktiv harme er skadelig for alle parter, problemet er bare at det heller ikke her alltid er like lett å si hva som er hva, eller hva som oppleves som hva.

Sinne er en del av hverdagen vår, og i møte med dårlig sommersamvittighet, tenker jeg at det å si noe om dette kan være både livsnært og viktig. For det kan ikke være slik at det ikke skal være lov å bli sint. Jesus ble også sint opptil flere ganger. Men jeg tenker at det handler like mye om holdning. Vi blir sinte og vi sier ting til andre som vi ikke mener, men det viktige er hvordan vi rydder opp etter oss.

Og siste del av teksten handler jo nettopp om dette. Hva gjør vi når vi har gjort urett mot noen? Det er ikke forholdet Gud-mennesker som er hovedfokuset her, men nettopp forholdet menneske-menneske. Jesus formaner oss til å gjøre opp med våre medmennesker før vi utfører kultiske handlinger som skal rydde opp i forholdet mellom oss og Gud. Det ligger til og med inne en liten advarsel mot å utsette oppgjøret. Vi vet ikke hva fremtiden bringer, eller hvor lang tid vi har sammen med menneskene

rundt oss. Selv om det kan være fristende å utsette dette også sammen med alt det andre vi skal gjøre når høsten kommer, er det en påminnelse om at det å rydde opp i medmenneskelige forhold er for viktige til å utsettes. Uansett tenker jeg at denne teksten handler om livet vårt. Gud stiller krav til oss fordi vi lever sammen med andre mennesker. Vi lever hele tiden i spenningen mellom sinne og oppgjør. Og jeg kommer ikke unna at mye av det handler om vår holdning til hverandre. Det handler om respekt for oss selv, for andre og for Gud, som i en fin og likesidet trekant.

Mellommenneskelige forhold er ikke alltid enkelt. Og det er ikke nødvendigvis slik at sommertiden gjør dem enklere. Slik sett tenker jeg at denne teksten kan tale rett inn i tiden, og at den stiller krav som vi ikke kan utsette til høsten. Forhåpentligvis slipper vi å bli involvert i drap, men sinne slipper nok få av oss unna. Og krav om å rydde opp etter oss når det skjer, er noe det kan være viktig og riktig å bli minnet på. Ofte kan det være enklere å skulle rydde opp utenfor den nære familien, men også dem vi er stengt inne med i hytter og biler trenger og fortjener at vi tør å si unnskyld, uansett om vi er små eller store, og uansett om den andre er liten eller stor.

Men ikke for en hver pris. Sinne og oppgjør kan også ha nære bånd til gamle mønstre, gamle sår, tanker om skyld og skam. Samtidig er det noe med at det aller meste tåler og har godt av lys. Det er noe sant i at gamle troll sprekker når sola skinner på dem.

Vi skal ikke pålegge folk mer dårlig samvittighet enn de allerede har. Stort sett har jo

mennesker en godt utviklet samvittighet for alt man burde gjort og ikke skulle ha gjort. Men teksten for 7. søndag etter pinse tar også på alvor at dette er en allmenn og menneskelig utfordring. Det er ikke sinnet som først og fremst er utfordringen, men kravet ligger vel så mye i hvordan vi forholder oss til hverandre etterpå. Det er ikke Gud som trenger at vi ber om unnskyldning, det er dem vi sårer.

SALMEFORSLAG

S97 127 Nå er det morgen

S97 116 Du åpner døren..

Evt Bibelsk salme: f.eks 887

549 Guds ord, det er vårt arvegods

-----

415 Du Far og Herre, du som rår

657 Vi bærer mange med oss

S97 136 Så grønn en drakt

8. SØNDAG ETTER PINSE

FORNYELSE AV BRØDUNDERET

Tekst: Salme 147, 1-11, 2. Kor 9, 8-12, prekentekst Markus 8, 1-9.

INGUNN RINDE

Sogneprest i Berg og Torsken på Senja
ingunn.rinde@berg.kirken.no

26. juli: En vakker sommersøndag, får vi håpe på. I forslaget til ny tekstrekke er denne søndagen blitt Kristi forklarelsesdag, med tekst fra Johannes 17, 1-8 i andre rekke. En interessant kobling mot Olsok, tre dager senere?

En fin sommergudstjeneste... Ja, tekstene høver godt. Kollektbønnen slår an temaet: «vi takker deg fordi du har vist din omsorg for vår sjel og vår kropp... at din frelse omfatter hele vårt liv... fri oss fra all bekymring.. lær oss å dele dine gaver...». Dette er en skaperverks-søndag, en dag for takksigelse, forvaltning, fordeling, kropps- og verdensinkarnert i forkynnelse og kristenliv.

De første lesningene er også flotte. Salme 147: Oppfordring til å prise vår Gud som

både bærer stjernene og leger den med knust hjerte, om Gud som er i det store og i det lille, med omsorg for verdensrommet, dyrene og den enkelte som kan streve. Og Paulus som minner om alt Gud gir, og at det å gi også er en gudstjeneste.

Prekenteksten er en fornyelse av brønderet. Markus har tidligere (kap. 6) fortalt om de 5000. «På denne tid hendte det igjen...» Det var smekktfullt igjen, de har glemt mat igjen... Og disiplene blir stressa igjen, av alle uuttalte krav som kanskje ligger der. «Hvordan kan NOEN skaffe mat HER til å mette ALLE DISSE?»

Skal tro om det ikke er noen som kjenner til noen lignende følelser. Hvordan kan vi gjøre noe med alt dette?

Men i Evangeliet viser Mesteren dem som han har gjort det før: Han bruker det han har (og får), han ber takkebønnen og velsigner,

han gir beskjed om å dele ut, og beskjed om å ta vare på det som blir til overs.

Jesus griper inn i en menneskehop der de ikke hadde ordna med mat nok. Han kunne jo tenkt at det var deres egen skyld, og nå får de sannelig lære. En kunne tenkt at så dumme mange er som kjøpte når det var så dyrt, at de ikke gjør mer fornuftige innkjøp, at de ikke planlegger bedre for morgendagen. Vi kunne sagt at vi ikke skal sy puter under armene på folk, at de utnytter systemet. Men det er dyrt å være fattig, og det krever over-skudd å tenke framover. «Gi oss i dag vårt daglige brød», lærte han oss å be.

Dette brødunderet skjer med det hellige tallet 7. Sju brød deles, det blir sju kurver til overs. Kanskje var det også på den 7. dag da Herren Gud hvilte og slik ga nye krefter, eller på den 8. dag, i den oppstandne nyskapsens dag. I dette riket hvor det ikke bare skal tilgis 7 ganger, men 70 ganger 7.

Settingen foran hos Markus var altså det første brødunderet, fulgt av flere under, og en diskusjon om menneskebud og Guds bud. Etter denne andre omgangen med brød som blir rikelig fordelt og tatt imot, kommer det «krav om tegn». Les gjerne videre: Rett etterpå har jo disiplene igjen glemt brød, og lurur på hva Jesus tenker om det. «Og enda forstår dere ikke?», sier han. Men endelig, etter et kort innspill om den blinde i Betsaida,

kommer Peters bekjennelse om det de har skjønt: «Du er Messias!» sier Peter.

Med i det hele klinger også de mange andre fortellinger om brød og brøddeling. Israelittene i ørkenen som fikk samle manna, men ikke til mer enn en dag av gangen. Påskemåltids-instruksen hvor de alltid skulle be nok folk til å spise i lag med dem. Den oppstandne som ba dem på fisk og brød på stranda. At de kjente ham igjen når han brøt brødet. Og selvsagt selve nattverdinstiftelsen. Da Han tok brødet, takket, brøt det, ga disiplene og sa: «Ta dette, et det – og del det!»

Ligger ikke dette an til en utegudstjeneste, med brød og fisk stekt i bål på stranda? Hvor kroppene kan få både utfordring og avkobling, kjenne på tilhørighet i et fellesskap og ansvarlighet for rettferd og miljø. Med lovsang, nattverd og mulighet til å dele videre.

Et salmeoppsett kan leites fram under temaet Guds skaperverk, omsorg, kjærlighet og tjeneste, forvalteransvaret, morgensalmer, årstidene, salmer om brød. Tilpasset om en skal være ute eller inne, med eller uten instrument, salmekjente folk osv. Kanskje ville jeg ha valgt 311, 303, 713, S97 120 / 642, 766.

Så er det bare å dele og nyte brødet, fisken, vinen og fellesskapet i en velsignet sommer! God søndag! ■

ER ULVEN ET ÅLREIT DYR?

Tekst: Matt 7, 15-20

IVAN CHETWYND

Daglig leder i Paulus menighet, Oslo.
chetwynd@newmedia.no

Et øyeblikk...

Jeg måtte bare ta av meg saueskinnet først – ullen er i veien når jeg skal skrive. Ulvepels er mer praktisk...

Hvor var jeg?

Jo. Jeg holdt på å rydde etter gudstjenesten. En ung engelsktalende mann kom inn i kirken og spurte om min og menighetens holdning til homofile. Han ville vite hvordan vi kunne akseptere homofilt samliv – selv om han avbrøt meg så snart jeg forsøkte å forklare det for ham: Alle vet jo at sex har bare ett formål: å skape barn; og at to av samme kjønn ikke klarer det. Gud har jo sagt i både Det gamle og Det nye testamente at homofilt samliv er synd. Adam og Eva var fullkomne, men etter at de ble drevet ut av Paradiset har mennesker vært ufullkomne og ofre for Den ondes angrep. Ja, Satan har åpenbart infisert min og menighetens stakkars ulvehjerner... Den unge mannen nevnte ikke dagens tekst, men jeg er sikker på at han ser for seg Paulus kirke som en glupsk ulvekropp som skjuler seg bak sine røde mursteinsmurer, klar til å sluke uskyldige kirkegjengere...

Sammenhengen i dagens tekst hos Matteus er den evige polariteten i religionens syn på tilværelsen: den smale vei som

fører til frelse og den brede vei til fortapelsen; sauer og ulver; gode trær og dårlige trær; hus som er bygd på fjell og hus som er bygd på sand.

Problemet for ulven er at den ikke har valgt å være stygg, den er skapt sånn. Den er skapt til å spise sauer og bestemødre og rødhetter. Trær velger heller ikke å være gode eller dårlige; det er et spørsmål om jordsmonn og værlag – og kanskje om den store Bondens kjærlige pleie eller grove forsømmelser.

Noen har jo akseptert følgene av dette. Det begynte med Augustin og kulminerte i Calvin: Jeg er enten skapt til evig salighet eller evig pine. Det beste jeg kan håpe på i dette livet er å få visshet om at jeg er en av de hellige – eller heldige. Det kommer visstnok en dag der Gud skal gjøre alle ting nye, der leoparden skal legge seg hos kjeet og ulven bo sammen lammet – men gjelder det også for mennesker med ulvetrekk? Vil de også bli skapt på ny i stedet for å bli pint i all evighet?

Vitenskapen bidrar til en lignende forutbestemmelse. Om jeg har anlegg for å være religiøs er avhengig av genene. Om dette slår seg ut i aktiv religiøs tro avhenger av hvordan koplinger i hjernen påvirkes av stimuleringer fra omgivelsene. Om denne aktive troen blir kristen eller ikke, avhenger av hvor jeg er født, hvem jeg møter underveis og hva jeg

opplever, og om jeg eksponeres for diverse kristelige miljøer.

Hva blir det da av det personlige valg, det personlige ansvar for tro og livsførsel? Jeg vet ikke, men vi er alltid overbevist om at det er der, at vi er fri til å velge – selv om vi kan ha ganske god innsikt i de momentene som påvirker våre valg.

Men det er et annet moment i Jesu metafor. Problemet er egentlig ikke at ulven er ulv, men at den kler seg ut som en sau. Og ulven glefset ikke i seg Rødhette da de først møttes i skogen, og den var heller ikke tilfreds med å spise bestemor, den måtte ikle seg bestemors nattkjole og drive skuespill før den gjorde Rødhette til dessert.

Problemet er egentlig en hang til å gi seg ut for å være noe man ikke er, til å bedra og manipulere. Men også her er det nyanser. En kalv som kler seg ut som sau er ikke farlig. Behov for å kle seg i andres klær og vandre rundt i andres sko er ikke nødvendigvis av det onde, det kan til og med være nyttig både for å utvide ens selvinnsett og ikke minst ens forståelse av andres livsvilkår. Det kunne jo være nyttig for en ulv å friste tilværelsen et par dager ikledd saueskinn, da ville den kunne forstå hvordan det er å hele tiden måtte være på vakt for farlige medskapninger, ulven ville kunne få innsikt i sauens livserfaring.

Nei, kjernen i Jesu bilde er ulvens hensik-

ter. Ulven er ikke interessert i en utvidet forståelse for forskjellige skapningers livsvilkår, den er bare interessert i å spise dem – dominere, manipulere, sluke, tilintetgjøre dem.

Og her er redningen for den stakkars forkynneren, som må tale ut ifra denne teksten. Utvalget av versene i tekstrekken betyr at man ikke behøver å se på sammenhengen og komme inn på de store spørsmålene om moralsk ansvar og evig skjebne. De utvalgte versene er heller ikke en fordømmelse av ulven, med eller uten saueskinn. Teksten er en praktisk advarsel mot mennesker som gir seg ut for å være noe de ikke er – med den hensikt, å kunne dominere og skade sine medmennesker. Man skal være på vakt, og så skal man vurdere andre menneskers adferd etter resultatet av deres virksomhet, liksom man vurderer trær ved å se hva slags frukt de bærer. Får sauene et dypere og rikere liv etter møtet med vedkommende, eller blir de manipulert og til sist slukt, slik at de mister muligheten for en selvstendig, fri tilværelse?

Men da har man kanskje bestemt på forhånd at selvstendighet og frihet – som for eksempel den ensomme ulven opplever ute på viddene eller i Rødhettes skog – er å foretrekke frem for tryggheten midt i den store saueflokk, der man ikke behøver å ta stilling til noe som helst, bare bli med de andre og følge Den gode hyrde... ■

«LITE RINGERE ENN GUD»

Tekst: Salme 8, 4 - 10

SIVERT ANGEL

Stipendiat ved Det teologiske fakultet
sivert.angel@teologi.uio.no

Selv om grunnen kanskje ikke lenger er innlysende, synes jeg det er fint å dvele ved en av bibelens salmer. I vår protestantiske sammenheng er det ikke lenger så lett å vite hvorfor de er så viktige; ikke er det Jesus som har skrevet dem, heller ikke en av de viktige kristne lærere, slik som Paulus, selv om mye tyder på at salmene var viktige også i deres fromhet. Vår generasjon protestanter bruker dem gjerne fordi det er vakker poesi, eller i den grad det er vakker poesi som sier noe utgrunnelig og dypt om Gud og livet. Det kan være en litt løs begrunnelse, men ikke nødvendigvis. Hva begrunnelsen kan være for at vi denne søndagen ikke skal lese de to første versene (det første verset er tittelen), bare de åtte siste, vet jeg ikke.

I de to første versene som ikke skal leses, heter det:

2 Herre, vår Gud, hvor herlig ditt navn er over hele jorden, du som har utbredt din prakt på himmelen.

3 Av småbarns og spedbarns munn har du reist deg et vern mot dine fiender for å stanse hver motstander som vil ta hevnen.

GUDS STORHET GJØR MENNESKET STORT

Det er jo egentlig et ganske vakkert og paradoksalt bilde, det at den Gud som er så stor at himmelen er en del av hans prakt, har sitt vern mot fiender i småbarns munn. En nyere kommentar (Peter C. Craig i World Biblical Commentary 19, Nashville 2004) mener dette er salmens overordnede tema som gjentas i den konkluderende lovprisen i vers 10 (Herre, vår Gud, hvor herlig ditt navn er over hele jorden!): Salmen handler om Guds makt. Det at Gud kan motstå fiender ved hjelp av barnemunn understreker dette, fordi det er når de tar Guds navn i sin munn at munnene deres får en slik kraft. Det at Guds hemmelige og hellige navn er så sterkt at det selv på barnemunn er et vern mot fiender, understreker Guds veldige majestet. Menneskets opplevelse av ubetydelighet som omtales i vers 4 og 5 og som er starten på vår pretekst, er en kontrast til dette bildet.

4 Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingrer, månen og stjernerne som du har satt der,

5 hva er da et menneske, siden du kommer det i hu, et menneskebarn, siden du tar deg av det?

Her er det nettopp Guds storhet og makt som gjør menneskets ubetydelighet så iøynefallende. Når Guds hånd er så stor at himmellegemene man kan se i det fjerne på nattehimmelen er noe Gud setter der med sine fingre, hvor stor og mektig er ikke da Guds hånd, eller hans arm, og hvor fryktinngytende lite er ikke et menneske sammenlignet med Ham, og hvor utrolig er det ikke at Gud husker det? Den som fremsier salmen, vil kjenne seg som et lite menneske i et stort univers.

I denne verden hvor Gud er den ubestridte mester, gjøres mennesket i vers 6 til noe som er nesten som Gud, bare litt mindre, når Gud gir mennesket en rolle som hersker over skapningen.

6 Du gjorde ham lite ringere enn Gud
og kronet ham med ære og herlighet.

7 Du gjorde ham til herre over dine
henders verk, alt la du under hans føtter:

8 Sauer og okser, alle sammen,
ja, også de ville dyr i marken,

9 fuglen i luften og fisken i sjøen,
alt som ferdes på havets stier.

Mennesket har ikke denne posisjonen i kraft av seg selv, men bare fordi det får den av den veldige Gud.

Denne bibelkommentaren mener at det er usikkert om salmen har sitt opphav i en kultisk sammenheng, siden dette er et tema som er så sentralt i israelittisk tradisjon. De samme tankene finnes i 1. Moseboks første kapittel, og i Job 7, 17 finnes en formulering som er nesten lik Salme 8,5, og alle fastholder at den suverene Gud gjør mennesket til

noe mer enn alt annet i verden.

KULTISK OPPRINNELSE?

I sin berømte bok om salmene (Sigmund Mowinckel, Psalmenstudien II, Oslo 1922) var Sigmund Mowinckel, tidenes kanskje mest berømte norske teolog, derimot ikke i tvil om at salmen hadde et kultisk opphav. Han mente også å kunne rekonstruere dette kultiske opphav og plasserte vår salme blant en gruppe salmer skrevet for og brukt på det han mente må ha vært Jawehs tronbestigningsdag. Den markerte også nyttårsdagen og var i tillegg en høstfest til feiring av grøden. På denne dagen ble Guden Jaweh båret inn i tempelet usynlig i en boks, og det fromme folket jublet over å oppleve sin sterke, nådige og seiersgivende Guds ankomst. I kulten knyttet til denne dagen lå urfrelsesakten, nemlig at Guden beskyttet og bevarte folket. Den årlige kulten ble etter hvert projisert til en myte om Jaweh som beseiret kaosdragen, og denne ble siden historisert til en fortelling om Israelfolket som skapningens krone og mening, og om at deres Gud Jaweh hadde beseiret alle folk og konger i verden. Hvert år kunne man feire at han igjen hadde berget Jerusalem fra angrep, i en feiring som berettiget bekjempelsen av guddommelige og menneskelige fiender. Festdagen brakte alt det gode som en gang hadde vært, men var også en dag for dom over Jawehs fiender og inneholdt derfor også en tanke om et fremtidig fredsrrike, når Jawehs verdensherredømme var befestet. Dette måtte imidlertid stadig utestå, fordi Israelfolket alltid brøt paktsforpliktelsene, og slik kom det som opprinnelig var inneholdt i festen til å bli forskjøvet inn i den ubestemte fremtid

som noe man ventet på, men som stadig ble en retningsgivende impuls.

I boka gir Mowinckel seg ikke til å eksegere enkeltsalmer, men det er lett å tenke seg hvordan Salme 8 ville fungert inn i denne sammenhengen: I feiringen av at Jaweh bæres inn i tempelet og inntar landets trone, ville man ved å fremsi salmen gitt uttrykk for Jawehs veldige makt og samtidig for den spesielle posisjon han hadde satt sitt utvalgte folk i.

Selv i dag, mer enn åtti år etter utgivelsen, fremstår Mowinckels radikale analyse både forfriskende og anstøtelig på samme tid. Det er religionshistorisk beskrivelse av jødefolket som man kanskje ville vært mer forsiktig med å presentere i dag: et lite folk som skiller skarpt mellom seg selv og de utenfor, som har en krigergud som er en av mange, men som har pretensjoner om å være den mektigste og etter hvert også den eneste, som opprinnelig var et Gudebilde, men som etter hvert beskrives som et farlig og hellig og abstrakt nærvær som man ikke kan tegne noe bilde av, og som man ikke en gang kan uttale navnet til og som nettopp som sådan blir ekstra enerådende og mektig.

UNIVERSELL OG EKSKLUSIV

I vår tid har vi vel blitt like skeptiske til de gamle historisk - kritiske forskeres rekonstruksjoner som de selv var til å ta det overleverte mytiske materialet for god fisk: De historiske rekonstruksjoner står ofte selv på spinkle føtter og bærer med seg egne ideologiske interesser. Det klassiske religionshistoriske skjema som ser en utvikling fra primitive og konkrete til mer abstrakte religioner, er jo også modifisert. Likevel er

det en svært skarpsindig og kreative lesning, som gjør det som fremdeles er et viktig anliggende, nemlig å beskrive den sosiale og religiøse virkelighet som omgir teksten i dens historiske sammenheng. Fra dette kan det også komme innsikter som er nyttige i et prekenarbeid, for eksempel at er det viktig å se at Salme 8 kanskje ikke bare handler om den milde og ydmyke Gud og det umistelige menneskeverdet. Tanken om den mektige Gud skaper som opphøyer mennesket til en ufattelig posisjon, er også forbundet med en unik blanding av universalisme og eksklusivitet. Det er den universelle Gud som er Herre over alt og alle som merker ut et folk eller en art til å være Herre sammen med ham og i motsetning til alt annet.

I forholdet mellom religionene i det gamle testamentet kunne de jødiske monoteistenes konflikter med polyteistene bli ganske voldsomme. Det er lettere for en polyteist å forholde seg til andre mennesker med andre Guder, i alle fall så lenge de ikke er monoteister, enn det er for en forhenværende polyteist som har forkastet alle andre Guder for å bli monoteist.

I vår tid er det kanskje den medfølgende eksklusiviteten som er mest problematisk. Vi er ikke lenger forskjellige folk som kjemper mot hverandre, men verdensborgere bundet sammen i en global økonomi, hvor det som gjøres i en del av verden har konsekvenser i en helt annen del, hvor produsenter trenger konsumenter og alle trenger et godt handelspråk, og hvor noen få kan ødelegge mye for den tilliten som alt hviler på. Dette gjelder i enda større grad for vårt forhold til naturen. Dersom Salme 8 leses som en salme om Gud og mennesket i skaperverket, er det lett å se

hvor farlig denne kombinasjonen av universalitet og eksklusivitet, og av fiender og seier kan være. Hvis menneskeverdet er hevet over og uavhengig av skapningens verdi, gitt av den veldige Gud hvis fingre er som universets utstrekning, kan det komme en uavhengighet og usårbarhet mellom oss og skaperverket. En slik måte å beskrive menneskeverdet på spiller ikke godt sammen med vår tids interesse for biologi og økologi. Forleden snakket jeg med en kveker som var i gang med å skrive en avhandling i genetikk og som var så blitt så fascinert av at våre celler har samme struktur som gjærsoppens. Ikke bare hører vi sammen med andre organismer og ikke bare ligner vi på dyrene, men vi er også avhengige av naturens helhet og harmoni.

MUNKER OG NONNERS BØNN

Det kan være fint å se opp mot stjernehimmelen og tenke at dette er Guds bolig og samtidig mitt hjem. Det kan være fint å være husket av universets skaper. Og samtidig kan jo denne bønnen bes på forskjellige måter.

En gang var salmene blant de kristnes mest leste tekster og slik er det fremdeles for mange nonner og munk. I tidebønnene ber de igjennom alle salmene i Salmenes bok flere ganger hvert år. De tar i bruk David, den første og ideelle kongen av Israels ord, og slik lever de seg inn i hans tro og tillit og fromhet og blir en del av Israel, Guds folk.

Slik var det også for Martin Luther, som levde store deler av sitt voksne liv som munk og som hadde bedt tidebønnene så ofte at han sannsynligvis kunne Salmenes bok utenat. Etter at han var tiltrådt som professor i teologi, var forelesningsrekken over

Salmenes bok den første store oppgaven han tok fatt på (se Lønning / Rasmussen: Martin Luther. Verker i utvalg, Oslo 1979). I sin andre forelesningsrekke over salmene sier han det som antakeligvis var en utbredt oppfatning av salmenes verdi og funksjon:

”Denne boka er nemlig (etter min vurdering) ulik alle andre bøker i sin tankegang. I andre bøker lærer vi ved ord og eksempel hva vi skal si og gjøre. Men denne boka ikke bare lærer, men gir oss også et middel og en praksis som gjør at vi kan oppfylle ordet og etterligne eksempelet. For det er ikke vår oppgave å oppfylle Guds lov eller å etterligne Kristus, men snarere å be og ønske at vi blir gjort til slike som etterligner, - og å lovprise og takke der hvor vi faktisk når fram til dette mål. Og hva er vel Salmenes bok annet enn en bønn og en lovprisning til Gud; dvs. en lovsang. Når derfor Guds aller beste Ånd, de små barnas far og spedbarnas lærer, ser at vi er uvitende om hva vi skal be, som Apostelen sier (Rom 8,26), - da kommer han og hjelper oss i vår svakhet. På samme måte som skolelærere formulerer brev eller små taler for barna som de kan sende til sine foreldre, slik gjør Den hellige ånd i denne boka i stand både ord og holdninger som han vil vi skal ta i bruk når vi taler til vår himmelske Far og ber til ham om de ting som vi i de andre bøkene i Bibelen blir lært opp til å gjøre og etterligne, - for at mennesket ikke skulle mangle noe av det det har bruk for for å nå fram til sin frelse.”

Han innrømmer riktignok selv at han like lite som noen andre kan gi noen utfyllende og garantert forklaring på hva det skal bety det som står i denne boka, selv om han mener å fremføre en sann forståelse. Selv for en

stor teolog vil det være nok å forstå litt av noen av salmene. I forståelsen av dem mener Luther det er viktig at man ikke blir stående ved salmenes bokstavelige og historiske mening, for den bringer ingen trøst eller oppbyggelse. Det er først når man tar med det man kan ane bare etter åndens åpenbaring at salmene virkelig kan formidle sitt oppbyggelige budskap, hevder Luther i sin tekst-teori i forordet til første salmeforelesningsrekke. Tidligere hadde man sett allegorier til frelsen og kirkas liv i salmene og for salme 8s del hadde man tolket skildringen av menneskets herredømme som en beskrivelse av den oppstandne Kristi herredømme, som var inntruffet, men som en gang ville bli fullbyrdet. (World Biblical Commentary 19, Nashville 2004) Dette ville Luther antakeligvis vært enig i, men han mente at denne forbindelsen ikke kunne hvile på tilfeldige allegorier. Den måtte forankres i den bokstavelige og historiske mening, men opplyses av frelseshistorien.

JESUS

Interessant er det derfor at Jesus selv må ha kjent til Salme 8, siden han, under opptakten til påskehøytiden hvor han kommer til å bli pågrepet og drept, etter å ha provosert de religiøse myndigheter med sine opptrinn i tempelet, nettopp i et av disse opptrinnene siterer fra Salme 8 (Matteus 21, 12 – 17). Etter å ha drevet ut alle som solgte og kjøpte på tempelplassen, veltet pengevekslernes

bord og duehandlernes benker og erklært at ”Mitt hus skal være et bønnens hus, men dere gjør det til en røverhule,” og siden helbredet blinde og vanføre, og blitt bejublet av barn som ropte ”Hosianna, Davids sønn!” i de skriftlærde og overprestenes påsyn, ble han spurt av de samme skriftlærde og overprestene:

«Hører du hva de sier?» «Ja,» svarte Jesus. «Har dere aldri lest:

Fra småbarns og spedbarns munn
har du latt lovsang lyde!»

Kommentatorene synes enige om at Jesus her siterer vers 3 fra salme 8 (som menighetslemmene antakeligvis ikke kommer til å få høre). Her kan det nesten virke som om Jesus identifiserer seg med navnet som bringer beskyttelse. I så fall er det et alternativt bilde på Han som har fingre som tryller med stjernene og månen. Også Jesus er tidvis Herre over naturen når han gjør sine tegn, men han er utlevert til maktene og til andre mennesker, han avviser skillelinjen mellom jøder og samaritanere, han setter kultens renhet på spill med å helbrede de urene utenfor tempelet og han går i døden etter å på trassig vis ha forsont seg med sin skjebne. Og samtidig hevder han at det er han som virkelig tror på den ene universelle Gud og har Ham som sin far.

Det er veldig interessant at Jesus siterer fra salme 8. Hva betyr det? ■

OM Å FERDES I GUDS HUS

Tekstrekke: Luk 19, 41-48;

EIVIND ANDERS DAHLE

Pensjonert sogneprest

I møte med denne teksten dukker et minne opp fra en ferietur i England for en del år tilbake: I en liten by i Skottland kom vi forbi en stor, vakker kirkebygning der porten sto åpen. På et stort skilt ved inngangen sto det: «Tourists Service Center». - Ikke så

dumt navn, tenkte jeg umiddelbart.

Kanskje kunne det vært en idé å ta med seg tilbake til Norge? Markedsføre kirken som en «servicestasjon» for mennesker langt hjemmefra? For så vidt ikke noen fremmed tanke fra før – tenk på «kjerka» som velkjent fenomen

blant nordmenn i utlandet, - sjøfolk, au-pairs, utflyttede som har slått seg ned langt borte, studenter, langtransportkjørere - !

Med slike tanker vandret jeg inn gjennom porten for å ta kirkerommet i nærmere øyesyn. Mye folk ut og inn – det var mye travelhet her, ingen katedralstemning slik en kunne ha ventet innenfor disse portene. I samme øyeblikk så jeg det: Her fantes hverken alter eller prekestol, ingen døpefont, ingen ut-

smykninger, ingen kirkebenker. Derimot var det fullt av plakater og stands med brosjyrer om reiser både til Syden og Norden, ekspedisjonsskranker, summing av stemmer, lyden av kassaapparater. Kirkehuset var kort og godt omdannet til reisebyrå. Jeg innrømmer gjerne – om jeg selv var aldri så mye turist,

var det en vemodig opplevelse! Nå kan selvfølgelig årsakene være greie nok. Kanskje var denne katedralen en så stor økonomisk belastning at menigheten hadde fått et mer tilfredsstillende gudshus å bruke, noe i retning av en «kaffedra», en arbeidskirke eller liknende.-

Men – i århundrer har altså mennesker vandret ut og inn her - for å få hjelp til å leve troens liv, bli oppbygget, bli utrustet til et liv i Guds rike, hender som ble foldet i bønn – og hva ble resultatet? Det var et bønnens og tilbedelsens sted, men hva var det blitt nå?

TEKSTEN

(se også Matt. 21, 12-17, Mark. 11, 15-19, Joh 2, 13-16)

Med dette befinner vi oss midt i teksten. Vi merker alvorret. Det er ingen ukjent problemstilling.

Først litt om historikken. Det dreier seg om hvilken skjebne som venter Jerusalem. Jesus vet at byen vil avvise Ham, Messias, som kommer med fred. Byen, som det var knyttet slike løfter til, byen som folkene skulle strømme til for å være for Guds ansikt, høre hans lov, se Jes. 2, 2-4! «Men dere ville ikke» se Luk. 13, 34 og 11, 50-51. Byen kjente ikke sin besøkestid. Og vi vet jo også ut fra historien at Titus angrep Jerusalem i år 70 e.Kr.

Med dette som bakgrunn hører vi om Jesus som ankommer tempelet, ser handelen som skjer der – og hvordan han så går radikalt til verks, jager ut dem som drev handel i tempelforgården.

Nå skal det nok sies at denne handelsvirksomheten ikke uten videre dreiet seg om å oppnå profitt for eget levebrød. Det var nok snarere en slags – skal vi kalle det – «hellig handel»: Folk kom for å oppsøke tempelet på tradisjonelt vis, de kom for å gjøre sin gudstjeneste, bringe Gud sine offer. Hvorfor da stresse byen rundt når de kunne få det de trengte for sitt tempelbesøk ute på tempelplassen! Kanskje skulle de betale tempelskatten, hva ville da være mere praktisk enn at det faktisk fantes pengevekslere i nærmeste nærhet?

Så kan vi saktens stusse: Hvorfor reagerte Jesus så voldsomt? Svaret ligger nok i dette ene: Det var ikke formen på virksomheten i og for seg, men hele situasjonen! Jesus ser bak fasaden, han ser tomheten, likegyldigheten, midt i hjertet av den byen som hadde en slik dominerende plass i hele Guds frelsesplan. Derfor kommer Han til sitt tempel:

For å gjøre klart hvem Han er, og med hvilken autoritet Han gjør det han gjør. På samme tid blir dette en profetisk handling: Han henviser nemlig til to profetord. For det første Jes 56, 7: «Mitt hus skal kalles et bønnens hus for alle folk». Det andre profetordet er hentet fra profeten Jeremia som har stilt seg opp i tempelporten og advarer alle, som utelukkende tenker at det greier seg med å stole på dem som holder seg med andre guder, og som proklamerer: « Her er Herrens tempel, Herrens tempel, Herrens tempel» (Jer 7, 4).

Og Jeremia fortsetter: «Så kommer dere og trer fram for meg i dette huset, som bærer mitt navn, og sier: 'Vi er frelst', og enda holder dere på med alle disse avskyelige ting! Mener dere da at dette huset, som bærer mitt navn, er en røverhule?» (Jer 7, 10-11).

Det som skjer, er at Jesus her gjør det helt klart at Han er det endegyldige sannhetsvitnet, kommet fra Gud selv. Tiden er kommet da Herren selv gjester deg!

Jerusalem forsto ikke dette. De forsto ikke at nå er Han her for å ta dette huset i sin besittelse. For det er Guds hus – og skal fortsatt være det uansett hva mennesker gjør det til.

Hvor hentet så Jesus sin fullmakt fra til å opptre slik? Ikke fra mennesker, enten de nå eide makt eller ikke, ingen jordiske instanser. Han hentet sin autoritet fra et annet hold. Nemlig fra det hold som har makten til å opprette tempelet hvor som helst, totalt uavhengig av sted eller rom. I samtalen som Jesus har med den samaritanske kvinnen (Joh 4, 20-26) understrekes nettopp dette: Tempelet er og skal være der hvor tilbedelsen av Faderen skjer i ånd og sannhet. (Jevnfør Joh. 14,9: «Den som har sett meg, har sett Faderen».)

PREKENENS HOVEDSAK

Så kan spørsmålet stilles: Hva Jesus mente om Jerusalem og den som ferdedes i tempelet eller på tempelplassen, er slett ikke uviktig. Men hva med oss? Midt i hverdagen, hvordan ferdes vi i Guds hus? Vi trenger ikke nødvendigvis befinne oss fysisk på tempelplassen, for spørsmålet er like fullt: Lever vi i ånd og sannhet? Vi som roser oss av vår kristelighet – selv om det bare er i navnet?

Når Han setter oss stevne midt i vår hverdag, hvordan tas han imot? Paulus stiller spørsmålet slik: «Vet dere ikke at dere er Guds tempel (...) Guds tempel er hellig, og dette tempel er dere.» (1. Kor 3, 16-17) Er dette tempelet blitt et bønnens hus – eller er det blitt en røverhule? Her går det an å trekke linjene videre selv, hvilket anbefales å gjøre.

PREKENENS SIKTEMÅL

Det er en alvorlig tekst. Men det er viktig å få fram dens positive sikte: Jesus svinger ikke svepen (Joh. 2,15) for å ødelegge, men for å vise hvem Han selv er, og hvor høyt han verdsetter oss: Visste du bare ---! Kanskje denne søndagsteksten kan hjelpe noen til å oppdage akkurat det?

FORSLAG TIL SALMER

Følgende liste kan sikkert suppleres, men jeg tenker at disse i hvert fall kunne være verd å se litt nærmere på: 24, 233, 234, 570, 579, 585, 689 (sistnevnte kanskje som dagens hovedsalme?)

Alle salmene befinner seg i Norsk Salmebok. ■

SPEIDERTEKSTER I KROPPEN

med utgangspunkt i tekstene: Lk 18,9-14; Mk 7,31-37; Lk 10,25-30 og Joh 11,17-27, 37-44

SVEN THORE KLOSTER, MARIT BUNKHOLT OG MARGRETE HOVLAND MALTERUD

sven.thore.kloster@kirken.no, marit.bunkholt@teologi.uio.no, margrete.h.malterud@gmail.no

MARGRETE:

Flere av prekentekestene vi har hatt som utgangspunkt for dette nummeret av Nytt Norsk Kirkeblad er det jeg vil kalle «speidertekster». For meg handler det om velkjente bibeltekster som utallige ganger har blitt brukt som utgangspunkt for bibelpantomime, gjerne i speidersammenheng. Derav ordet «speidertekster». Og «speiderteksten over alle speidertekster» er selvsagt fortellingen om «Den barmhjertige samaritan». Vi er mange som har levd oss inn i rollene som grusomme røvere, som presten eller levitten som gikk rett forbi, som hyggelig vertshus-eier, som den stakkars mannen som ble overfalt eller, hvis vi var skikkelig heldige med rollefordelingen, som selveste hovedpersonen: Den barmhjertige samaritan. Vi har også hatt andre roller. Vi har spilt Jesus eller en av disiplene. Vi har prøvd oss som døvstum, vi har vært selvgode fariseere eller skamfulle tollere. Noen av oss har til og med opplevd å bli vekket opp fra de døde igjen, i rollen som Marta og Marias bror, Lazarus. Rollelisten kunne vært lengre, men det er ikke selve rollelisten som er utgangspunktet for denne refleksjonen. Snarere lurer jeg på hva det har gjort med oss å inneha disse rollene. Hva skjer når vi hører disse tekstene, som bokstavelig talt sitter i kroppen, på nytt? Hva skjer med tolkningen, når tekstene tidligere har blitt spilt ut ord for ord, bokstav for bokstav? Er det mulig å gi disse tekstene en ny mening? Er det mulig å lese disse tekstene som bilder, og ikke som konkrete hendelser, etter å ha gjennomlevd dem år etter år på speidernes familiefest?

MARIT:

På et punkt i hvert fall i KFUK-speidernes historie, dukket det opp

bibelarbeid inspirert av frigjøringsteologiske bevegelser i fjerne land. Bibelens fortellinger skulle leses helt inn i et her og nå, være talende for oss og bidrag til å styre våre valg. Mange hadde stor glede og nytte av denne lese måten. Jeg tror dette kom for sent for alle oss bibelpantomister. Been there, seen that. Enhver bibelpantomist nærleser teksten med kroppen og lar seg prege av den, slik Margrete beskriver. Den aksjonistiske og kontekstualiserende tendensen i bibellesning-fra-sør-bevegelsene ligner bibelpantomimens underliggende logikk – erfare for å huske, oppleve og forstå - frigjørende bibellesning er en intellektuell slektning av bibelpantomimen. Bibelpantomisten og frigjøringsteologen møtes i ønsket om bevegelse og nytenkning. De kan virke så gjentagende, framstillende og slett ikke skapende, bibelpantomimene. Men det er feil. Det er alltid noe nytt under solen, nye kropper og stemmer, enda en lesning. Avansert bibelpantomime blir til aktualiserende sketsj – den barmhjertige samaritan på syttitallet var en utagerende ungdom, kanskje til og med på motorsykkel, uten hyppig kontakt med den kristne ungdomsklubben. Men aktualiseringen forstått som henleggelse av fortellingen inn i vår tid er ikke nødvendig for å være aktuell. Fortellingene taler rett inn i kroppene som spiller dem. Det gjør en forskjell å måtte være uten munn, mæle og hørsel, vente på å bli sett, ligge kald og stiv i en grøft, være død og bli grått over. Det kjennes. Min tidlige omgang med bibelfortellinger med egen kropp har gjort inntrykk jeg ikke har tenkt nok over, tror jeg. Jeg er blitt litt bokstavtro av det, har lett for å lese bibeltekstene «rett på», rett fra bladet, uten omveier, rett inn i våre dagligliv. Helt parallelt med at salmen «Kvardagskristen vil eg vera» går like inn i hjertet på meg, hver gang. Jeg vil så gjerne møte både den fattige og den «hatige» på en OK måte (se nevnte salme). Jeg kan ikke se noe galt i det forsåvidt, men ser at det skaper forvirring for meg i ny og ne i møte med tekster som slett ikke egner seg for bibelpantomime. De egner seg sjelden til å lese rett fra bladet. Men det kan vel egentlig ikke speidertekstene våre heller? Må ikke alt tolkes alltid? (Jfr Sven Thores leder her i NNK i vinter, «Hermeneutikk til folket!») Den direkte tiltalen i lignelsen om samaritanen er kanskje mulig å ta inn uten omsvøp, kanskje også forskjellen på fariseeren og tolleren (men allerede der begynner vanskelighetene), og hva med Lasarus og døden, og den døvstummes tilbakevendende hørsel og tale? Kroppene kan agere alle disse tekstene, men kan tankene tenke dem og bruke dem til noe slik de står?

SVENTHORE:

Med utgangspunkt i Margretes og Marits betraktninger drister jeg meg til å påstå at speidertekstene på mange måte representerer et spennende paradoks: På den ene siden er de kraftfulle og fargerike fortellinger som egner seg til pantomimer og sketsjer, noe som alltid bringer fram nye, aktualiserte og kroppsliggjorte fortolkninger. På den andre siden er fortellingene så konkrete og har et så tilsynelatende klart plott, at det er vanskelig å finne et radikalt nytt meningsinnhold i dem – gjemt bak narrativets litterære meningsstruktur.

I tillegg til å ha vært speider i 10 år, studerte jeg også et semester i Sør-Afrika hvor jeg stiftet bekjentskap med kontekstuell, folkelig bibelarbeid. I sistnevnte var tekstdramatisering, som allerede nevnt, en mye anvendt metode. Re-enactment ble det kalt. Oversatt til norsk betyr det noe slikt som «gjenoppføring», eller evt. «ny-innspilling». Og det var slik det fungerte – bibelhistorien utspilte seg på nytt, fortellingen ble frigjort fra teksten og satt ut i livet. Men det var alltid en ny fortelling som ble skapt. Kreativiteten var stor, og radikale virkemidler ble brukt for å applisere fortellingen inn i den aktuelle sørafrikanske konteksten. Historiske personer kunne bli importert inn i teksten og møte de bibelske karakterene: Kvinnen ved brønnen fikk møte Cecil Rhodes som fortalte henne at grunnvannet i området var kjøpt opp av det britiske imperiet. Eller man kunne oppleve at skuespillerne diktet videre på fortellingen og fortsatte dramaet der det sluttet i bibelteksten. Sånn sett var den sørafrikanske bibelpantomimen litt annerledes enn den tradisjonelle norske speiderpantomimen. Det er forskjell på oppføring og gjenoppføring – avspilling eller nyinnspilling. Sammenligner vi disse to typene dramatisering, får vi et illustrerende eksempel på to typer kontekstualisering: Én type hvor kontekstualiseringen blir inkulturasjon – dvs. hvor tekstens kontekst forblir den rådende, selv om fortellingen spilles ut i nye kulturelle omgivelser (med for eksempel tidsriktige klær eller typer, jf den utagerende MC-samaritanen på 70-tallet), og én type hvor kontekstualiseringen gir normativ verdi til fortolkernes erfaringer – normativ verdi på linje med tekstens egen normativitet. Tekstens og nåtidens kontekster møtes til dialog, ikke monolog. Det kan være grunn til å understreke disse to forskjellige tilnæringsmåtene nettopp i en tid da «kontekstualisering» har blitt et moteord som folk langt utenfor frigjøringssteologiske miljøer, ja til og med langt bortenfor speidermiljøer, benytter seg av. Stort sett er det speiderpantomimens kontekstualisering vi ser i norsk kirkelig sammenheng.

Men som det er påpekt ovenfor – også speiderpantomimene kan være spennende nyfortolkninger. Å oppleve den barmhjertige samaritan som en ureturnerbar innvandrers eller tolleren som en NS-sympatisør, er sterk nok kost for meg. Gjendramatiseringen får fram meningsnyanser og erfaringer som prekestolens tekstutlegging ikke kan få fram. Bibelpantomistene har et verktøy som den tradisjonelle forkynneren ikke har. Spørsmålet blir så om forkynneren har noen verktøy som bibelpantomistene ikke har?

Dette kommer selvsagt an på forkynneren... (Men det er en annen sak). Speidertekstenes konkrete og tilsynelatende tydelige plott er kanskje både en fordel og en ulempe ved fortellingene. Fordelen er allerede nevnt: De fenger. De huskes. De gjør inntrykk. Ulempen kan være at narrativet i fortellingene vinner på bekostning av andre meningskappende strategier. Vi blir fanget av fortellingens univers, og gjenforteller dramaet på tekstens egne premisser. Derfor blir speiderpantomimene som regel en øvelse i å stryke tekstene medhårs. Det er vanskelig å rive seg ut av narrativets magi og stille kritiske spørsmål til selve fortellingen.

Teologen i meg sier at forkynnere bør benytte seg av flere verktøy enn det bibelpantomisten *vanligvis* gjør. Vi trenger den ansvarlige forkynneren som kan ta i bruk teologiske verktøy og fortolkningsstrategier som viser at fortellingen betyr mer enn det den tilsynelatende ser ut til å bety. Hun kan godt være sørafrikansk re-enactor, eller hun kan bruke akademiske, demytologiserende strategier og finne ut at fortellingen egentlig handler om sosial inkludering, likeverd eller økonomisk utjevning. Dette trenger vi dersom vi skal klare å ta de saftigste fortellingene på alvor – sånn at tankene, og ikke bare kroppene, kan møte dem – sånn at den opplyste norske middelklassen ikke blir tvunget til å gå på akkord med sin egen fornuft. Men jeg ser samtidig at jeg her kommer ut av skapet som en rasjonalist. Jeg innrømmer det, og det irriterer meg. For det kan til tider være grusomt kjedelig når alt blir (bort?)forklart. Det er så lite fargerikt, så tørt – helt motsatt av de fargerike fortellingene om menn som kommer gående ut av gravhuler, eller døvstumme som begynner å snakke.

Men like fullt – jeg tror vi skylder vanlige, oppegående folk gode fortolkninger av de klassiske speidertekstene, og det er mange av dem (både tekster og oppegående folk!). Det handler om ansvarlighet, og om ikke å skape unødige store og kunstige skiller mellom troens rom og rommene til resten av livet. Men hvordan unngår vi å redusere

tekstenes fantastiske univers i et slikt prosjekt – fargerikdommen, luktene og kroppene? Hvordan unngår vi å redusere likstanken til den oppståtte Lasarus? Det er jo ofte det spektakulære og fantastiske som fenger. Det er dette som skaper liv og tro ut av fortellingene – men paradoksalt nok også avstand og tvil.

Jeg tror «avstand» kan være et nøkkelord i denne sammenhengen. For det er mye avstand i tekstene – døde menn som står opp og døvstumme som taler – det er noe veldig avstandskapende og fremmed ved det. Det skaper definitivt en avstand mellom meg og teksten. Samtidig er det mye nærhet og fortrolighet – narrativets magi og spenningskurve som drar meg inn i fortellingen. Poenget er at denne spenningen mellom det fremmede og det fortrolige er bra! Den er selve motoren i fortolkningen – hermeneutikkens drivkraft. Er teksten for kjent, lar jeg den ligge. Er den for fjern, engasjerer jeg meg ikke. Men spenningen mellom det avstandsskapende og det nære gjør at jeg ikke slipper teksten, jeg sloss litt med den, lar meg provosere, leser den på nytt, prøver å få noe vettug ut av den. Derfor blir det viktig å bekrefte speidertekstenes fremmedhet. Det er ingen forkynnerdyd å late som tekstens fremmedhet ikke finnes eller prøve å glatte over den.

I det å bevare spenningen og bekrefte tekstens fremmedhet, ligger det også en øvelse i ikke alt for fort å angripe fortellingen ut fra historisitetskriterier. Man avkrefter at historien har funnet sted for å tilby alternative fortolkninger, og tvinger på den måten lytterne inn i en helt annen logikk enn det teksten kanskje legger opp til. «Lasarus ble ikke egentlig vekket opp», og så videre. Det er som oftest en effektiv avlivning av fortellingen og en punktering av spenningen – en strategi som kler humanetikere bedre enn prester. Da har jeg mer sans for strategier som søker å beholde fortellingens magi, uten blindt å stryke den med hårs. En slik strategi kan være å lete etter ustabile elementer som skaper motstand i fortellingen – elementer i teksten som er med på å undergrave den. Finnes det slike undergrunnstrømmer i speidertekstene?

MARIT:

Ansvarlige, gode fortolkninger skal folket få, skriver Sven Thore. Og kaller seg selv rasjonalisten. Så spør han seg hvordan vi kan unngå å dempe likstanken. Jeg tror bare det er teologer og patologer som skriver sånt, som forholder seg så direkte og usentimentalt til likstank. Sven Thores eventuelle rasjonalistiske sinn har sine gode sider. Det ser

ut til å åpne seg for lik og stank og ekte død uten å blunke. Det er god og ansvarlig tolkning. Livet er sterkt dødelig, og vi kjenner det ikke annerledes enn som så. Det er rasjonelt å regne med døden, stanken, sorgen, sykdommene. Og så er det noe sant i at det ikke dreier seg om hvordan man har det, men hvordan man tar det. Vi tar det som Lasarus. Dør, begynner å lukte, men tror likevel på oppstandelsen. Det er flott, rasjonelt, ansvarlig. Det er rett ut av fortellingen og inn i våre liv, men samtidig med behørig avstand. Det er forskjell på håp, tro og realiteter. Men samtidig tett sammenheng.

Sven Thore vil lete etter elementer i teksten som undergraver den. Men jeg får det ikke helt til, selv elementene av motstand er så uendelig velkjent i disse tekstene. Eller misforstår jeg? Vi vet alt om den samaritanske overraskelse, er forberedt på at det er tollereren som er den rettferdige. Bare barnet (speideren!) som hører eller spiller fortellingen for første gang kan bli overrasket. Jeg tror vi må innse at vi som kristne, voksne og teologer er hinsides overraskelsen. Det er litt trist, i hvert fall vemodig. Det forteller meg at noe er for sent i livet.

Overraskelse er heldigvis ikke alt. Gjentakelse får en økende sjarme med årene. Min gamle, nå avdøde farmor ønsket alltid å se Tuddalsfjella en gang til. Mange ganger var kanskje den siste, gjentakelsen alltid like viktig. En gang til. Alle som er glad i noen vet mye godt om gjentakelse. Hei, der er du igjen, en gang til. De gjentatte, ikke-overraskende bibeltekstene kan også holde koken. En ting er om jeg fikk se barn bibelpantomisere helbredelsen av den døvstumme en gang til. Det skjer sjelden nå om dagen, det ville nok gjøre inntrykk. Jeg ville se og høre og oppleve. En gang til. Men også lesningen og tolkningen og tankene og følelsene i en helt vanlig gudstjeneste. Den barmhjertige samaritan. En gang til. Jeg tåler det. Mange ganger til. Vi vet da det fra de store dagene? Juleleevangeliet holder. Langfredagshistoria står seg. Påskedagsteksten lever godt. Men også speidertekstene. En gang til. Det er livsviktig å huske det viktige. Liv, død, omsorg, helbredelse, ydmykhet, takknemlighet. Antagelig er disse kjente tekstene det minste problemet å gjenta, de er jo også så kjære. De forteller om kjente og kjære verdier, håp og muligheter. Jeg tenker plutselig at de antagelig er et større problem for predikanten enn for menigheten. Det er godt å høre en tekst du har hørt før, en tekst som er godt skrevet og fortalt, som kommer med godt nytt eller tydelige utfordringer. Det er så mange tekster som går hus forbi. Predikanten har det verre, han skal føye noe til. Utdype og tenke og tolke. Vi burde kanskje tenke mer som

menigheten kanskje tenker? Så deilig med gode ord i dag. Så fint å få gjenta noe viktig mens noen hører etter.

Det slår meg nå at det er forskjell på disse speidertekstene våre. Den barmhjertige samaritan og fariseeren og tolleren er fortellinger det går an å leve seg reelt inn i, bli direkte utfordret av, plassere seg inn i uten å kle seg ut og spille pantomime. De kan forsøksvis etterleves. Man trenger noen historiske opplysninger for å se mer enn ved første øyekast, men så er teksten lest og fortolket. Helbredelsen av den døvstumme og Lasarus' oppstandelse kan pantomimes, men ikke leves. Vi helbreder ikke med spytt og berøring, og vi kjenner ikke til oppstandelse fra døden i dette livet. Men vi kan løfte hverandre opp fra grøftene, pleie hverandres sår og skader. Vi kan innse vår begrensning, la hovmotet fare og bøye hodet i ydmykhet. Tekstene er sånn sett preget av forskjellige grader av fjernhet og avstand. Og de blir nære og skapende på litt forskjellig vis. Kanskje er den største forskjellen at de treffer eksistensielt på forskjellige «steder»?

SVENTHORE:

Marit har utvilsomt gode poeng. Det er det som er bra med tekstsamtaler som dette – tankene utvikler seg i dialog. Presisjonsnivået øker. Man ser nyansene, kan tenke om igjen og noe modnes. Å skrive er en god måte å tenke på. Ja, gjentakelsen er god og helt sikkert også nødvendig (selv om den også kan bli uinteressant og kjedelig), ja, det blir feil å putte alle speidertekstene i én bås – de er svært forskjellige: Lukastekstene er liknelser, mens tekstene om den døvstumme og Lasarus er helbredelsestekster, og ja, det å finne nye innfallsvinkler til de kjente tekstene er hovedsakelig forkynnerens problem – ikke menighetens. Men det kan vel bli menighetens problem på sikt hvis ikke noe nytt sies?

For å ta det siste først: Speidertekstene våre står seg. De er klassikere. Man kan fint oppfordre speidere til å dramatisere dem, og man kan fint få en dyktig leser til å lese dem under gudstjenesten. Det kan være nok. De trenger ikke alltid ekstra utlegginger. De står fint på egne ben. «Det nye» er ofte mer enn godt nok ivaretatt ved at menigheten møter de kjente tekstene på nytt med nye livserfaringer og utvidede horisonter. Men av og til må tekstene legges ut og eksplisitt fortolkes. Det er tross alt en viktig del av jobben til en prest. Og det er kanskje i utleggelsen, snarere enn i selve bibelfortellingene, at faren for kjedelig gjentakelse ligger – for det er ikke alltid at noen hører etter hvis

ting bare blir gjentatt. La oss ta lignelsene først. Faren for den kjedelige gjentakelsen tror jeg er større ved slike tekster. De blir nemlig alt for fort tolket som moralske eksempelfortellinger. Ja, det er viktig at vi blir minnet om å være ydmyke og plukke hverandre opp fra grøfta. Men jeg tror lignelsene vil si oss noe mer enn dette. Teologen John Dominic Crossan går så langt som å si at lignelser ikke er moralske eksempelfortellinger, men det stikk motsatte. Til forskjell fra mytene som bygger opp et verdensbilde eller en moralsk eller sosial orden, er lignelsene subversive tekster som dekonstruerer de etablerte mytene. Anvender vi Crossans teori på lignelsene blant speidertekstene våre kan nærliggende fortolkninger være at hjelpen eller helten kommer utenfra – fra de urene og utstøtte eller de med annen tro, eller at prester og de fromme ikke nødvendigvis har fasiten om Gud. Hørt det før? Ja da, det kommer kanskje ikke så mye nytt ut av denne tilnæringsmåten heller, og vi ender dessuten opp med en god porsjon ydmykhet tross alt, men samtidig også med noe mer. Det er nemlig noe paradigmatiske utfordrende ved Crossans lignelsesfortolkning. Noe om at Gud ikke er som vi tror – verken da eller nå. Både moralske eksempelfortellinger og lignelser i Crossans betydning lar seg godt kontekstualisere og applisere inn i nye situasjoner. Det bør de. Men det er litt forskjell på å utfordre menigheten på hvordan de kan være snille, og å utfordre dem på at Gud ikke nødvendigvis er som vi tror.

Kanskje jeg konstruerer et kunstig skille? Det er jo ikke noe i veien for at lignelsene kan legges ut som både moralsk eksempelhistorier og som dekonstruksjoner av religiøse praksiser og verdensbilder. Jesus gjør jo litt begge deler. Han bygger opp og river ned. Han understreker noen moralske normer (for eksempel ydmykhet og nestekjærlighet), samtidig som han undergraver andre, etablerte moraloppfatninger, gudsbilder og religiøse praksiser.

Uansett moralsk eksempelhistorie eller antimyte, vi har som regel hørt det før. Toget har gått, som Marit minner oss på. Sånn er det å befinne seg i tekstenes virkningshistorie. Det engang subversive og overraskende har blitt kjent. Lignelsen har blitt til ny myte. En samaritan er ikke lenger en avgudsdyrker, men synonymt med en god person. Det undergravende eller ustabile i selve teksten trenger ikke innebære at det må være så overraskende eller nytt. Men det må gjerne minnes om at det sannsynligvis har vært det. For da er det fortolkningens applisering som kan være ny, og om ikke overraskende, så i alle fall aktuell. Så kan heller liturgien og bibelteksten være gjentakende.

Lignelsens paradigmatisk poeng fortalt og utlagt i en ny tid, med eller uten pantomime, kan med fordel røske litt opp i våre sosiale eller religiøse forestillinger. Eventuelt bør vi, som i Sør-Afrika, vurdere å lage nye lignelser.

MARGRETE:

Etter fire intense dager på konfirmantleir sitter jeg på helt nye bibelpantomimeerfaringer. Denne gangen var det historien om Den bortkomne sønnen som var utgangspunktet for arbeidet i dramagrappa. Ca ti konfirmanter og tre fjorårskonfirmanter utgjorde gruppa. De arbeidet helt på egenhånd. Oppgaven de hadde fått var å ta utgangspunkt i teksten og lage noe som kunne brukes på gudstjenesten ved avslutningen av leiren. Det ble for så vidt ikke noen ny lignelse. Det var lett å kjenne igjen selve historien. Men allikevel så ble teksten til en viss grad ny. Handlingen var lagt til området i og rundt Ullevål Hageby. Den bortkomne sønnen var blitt en datter som fikk arven sin og som dro av gårde med russebusen og festet bort alle pengene. Da pengene tok slutt fikk hun seg jobb i kassen på ICA. Etter en stund angret hun på det hun hadde gjort og dro hjem til sin far i den store villaen. Der fikk selv tjenerne bedre behandling enn det hun fikk i kassen på ICA. På samme måte som i fortellingen om Den bortkomne sønn ble faren glad for å se igjen datteren sin. Han møtte henne med åpne armer og laget i stand fest med kaviar og champagne. Og på samme måte som i fortellingen om Den bortkomne sønnen så hadde også denne jenta et søsken; en pliktoppfyllende student på Blindern som følte seg urettferdig behandlet når søsteren fikk den mottakelsen hun fikk av faren.

Hva vil jeg med dette? Jeg vil i alle fall understreke det Sven Thore sa om at tankene utvikler seg i dialog. Jeg er kanskje ikke så kritisk lenger, verken til speidertekstene eller til bibelpantomimen som form, som jeg var i innledningen til denne tankeutvekslingen. Jeg tenker heller; nye kropper, nye erfaringer, nye problemstillinger. De konfirmantene som jeg var sammen med i helga satt i alle fall tilbake med en opplevelse av nærhet til eget liv. Og det kan jo være viktig i seg selv, selv om det ikke fører til de mest spennende teologiske utgreiingene om teksten.

Lykke til med speidertekstene! ■

UNDERE OG ÅNDELIGE ØVELSER

Tekstbetraktninger for 13. søndag etter pinse, 1. rekke.

(Teksten er tidligere trykt i *Prekenen, et kunst-håndverk?*, red. G. Hellemo og N. J. Riedl, Oslo 1994)

TURID KARLSEN SEIM

Instituttleder/professor ved Det norske institutt i Roma
t.k.seim@roma.uio.no

Denne søndagens evangelietekst er en underfortelling, Mk 7. 31-37: Jesus helbreder en døvstum. Fortellingen er, bemerkelsesverdig nok, særstoff for Markus, og selve helbredelseshandlingen beskrives på en måte som er ubekvent mirakuløs for oss som teologisk har fått oss innprentet at Jesus så langt i fra var magiker. Markus forteller at Jesus tar den døvstumme til side og berører hans ører og tunge. Jesus gjør bruk av spytt og ytrer kraftfylte, fremmedartede ord, som Markus ser det nødvendig å forklare.

Fortellingen innledes med en omhyggelig stedfesting, og den avsluttes på markiansk vis med et taleforbud som så umiddelbart brytes av folket. En korlignende sluttbemerkning gir fortellingen en tydelig kristologisk dimensjon, og trekker denne enkeltfortellingen i retning av samleberetningene om Jesu undergjørende virke. Og nettopp avslutningen har vel mang en gang vært predikantens tilflukt. Vi er ikke så opptatt av selve undrene; det overlater vi til pinsevenner og karismatikere. Det som tiltaler oss er den kristologi som målbæres i Markusevangeliets aretalogiske komposisjon mer spenningsfylt enn hos noen av de andre evangelistene. Jesus er undergjøreren, hvis underer er offentlige og likevel hemmelighetsfulle. Han er undergjøreren hvis livs betydning kommer til uttrykk i lidelse og

død. Han er den som må dø fordi han gjør godt, og poenget er ikke bare de underer han gjør, men like mye de underer og maktde-monstrasjoner han avviser å gjøre. Derfor er den doksologiske akklamasjonen sann, men den er førtidig. Først etter påske, på den andre siden av kors og død, kan evangeliet sant forkynnes og bekjennelsen, akklamasjonen virkelig lyde.

Slik gir nesten enhver underfortelling i Markusevangeliet god anledning til å preke om Messiashemmeligheten, og det er både vel og bra. Den har en homiletisk sprengkraft i seg som er uoppslitelig. Likevel skal vi la den dimensjonen denne gang bare være nevnt, og i stedet konsentrere oss om noen andre momenter til ettertanke. Det blir ingen fasttømret tolkningskonstruksjon, men forhåpentligvis noen tankespor å kjøre videre på: først noen eksegetiske påpekninger av det spesifikke ved akkurat denne underfortellingen i Mk 7. 31-37, og dernest et forsøk på en intertekstuell lesning av den innenfor denne søndagens tekstkombinasjon.

Det er særlig to forhold som er bemerkelsesverdige ved fortellingen: den omstendelige stedsangivelsen og den dominerende plass som selve den underfulle handling inntar. Poenget med stedfestingen synes å være markeringen av at Jesus på vei nordover hele tiden beveger seg i grenseområder; han er mer i «hedningeland» enn i selve Galilea. Jesu virke har grenseoverskridende karakter, eller kanskje like gjerne: han beveger seg

og forholder seg til mennesker som om de etablerte politiske og religiøse grensene ikke eksisterte.

Når det gjelder selve den mirakuløse handling, er helbredelsen av den døvstumme usedvanlig utbroderende. Jesus rører ved ører og tunge; han bruker spytt, som var et vanlig magisk middel særlig ved øyensykdommer, og han ser mot himmelen og ytrer manende og for greske ører fremmedartede, orientalske ord. Han agerer som en undergjører gjeme gjorde. Riktignok er det håndgripelige ved helbredeshandlingen tydelig knyttet til sykdommens art. Siden den døvstumme verken kan høre eller snakke, kommuniserer Jesus sin hjelp gjennom berøring. Fortellingen kan derfor også leses som en fortelling om skapelse og om sansning.

Fortellingens mirakuløse markeringer er imidlertid like fullt en påminnelse om at Jesus som undergjører ikke nødvendigvis i alle måter var original i sin samtid. Han kunne lett oppfattes som en av mange mirakelmenn som var i virksomhet, og han var heller ikke uten likhetstrekk med dem. Vi har hatt en tendens til å ville basere kristologien på Jesu originalitet; hans forskjellighet fra alle andre. Den historiske Jesus er ikke nødvendigvis sikrest å finne når han blir dobbelt avgrenset fra tilhørighet enten til jødedommen eller urkirken. Dette representerer historisk vurdert en minimalistisk løsning, og den fremmedgjør Jesus i hans faktiske og partikulære tilhørighet i tid og til sted. Som teologisk posisjon tar den ikke inkarnasjonen tilstrekkelig på alvor. Evangeliene er nok opptatt av at Jesus skilte seg ut og hadde en usedvanlig virkekraft, men de legger samtidig ikke skjul på at han som undergjører

ikke var enestående. Undrene er barmhjertighetsgjerninger, men de er teologisk tvetydige og deres beviskraft er betinget.

Et annet bemerkelseverdig trekk ved helbredelsefortellingen i Mk 7. 31-37 er at spenningen mellom skjulhet og åpenhet, mellom det fortrolig private og det utadrettede, proklamatoriske tar seg romlig uttrykk i fortellingen. Jesus tar den døvstumme med seg bort fra mengden. Der etableres en særlig fortrolighet og underhandlingen skjer i et slags lukket rom der Jesus er alene med den syke. Dette er uvanlig i helbredelsesundeme, som til forskjell fra naturunderne skjer i offentlig åpenhet. Etter helbredelsen fortsetter imidlertid også denne fortellingen som om alle hadde bivånet det som skjedde.

Dette kan (av)skrives som en inkonsistens, men det innebærer like fullt en veksling i fortellingsrommet som gir Jesu handling fortrolig karakter. Han fremstår ikke som ostensios, og folkets beundring er ikke en virkning som han tilsikter. Det er interessant ved samlesing av denne søndagens tekster at fortellingen i 1. Sam 3, 1-10 har noe av den samme romlige veksling. Samuel går gjentatte ganger ut til Eli og inn igjen til sin soveplass i templet ved paktskisten. Der han er alene med Gud og Guds tale og kall.

En intertekstuell lesning av de tre tekstene styrer imidlertid forståelsen av evangelieteksten først og fremst i en annen retning. Lest i lys av 1. Sam 3, 1-10 og 2. Kor 3, 4-6 blir Jesu helbredelse av den døvstumme generalisert og spiritualisert til symbolsk å illustrere hvordan vi alle gjennom Guds suverene gjemning får våre ører åpnet og våre tunger løst slik at vi blir i stand til å følge Guds kall. Gud er den som selv utrustrer oss og virker

den gode gjeming i oss. Den døvstumme blir egentlig å forstå som et sinnbilde på oss selv, på samme måte som vi også skal identifisere oss med Samuels lydhørhet for Gud. Eller for å tale med Paulus i 2. Korinterbrev: vi er av Gud blitt gjort til tjenere for den nye pakt.

Hensikten og/eller gevinsten ved denne innfallsvinkelen til Mark 7, 31-37 er naturligvis at Jesu underfulle handling mot den døvstumme blir allment appliserbar. Det blir ikke noe problem å få den alminnelige norske kirkebenksliter i tale. Vi inviteres inn i fortellingen som en av dens hovedpersoner ved at vi alle, åndelig talt, blir å forstå som døvstumme før Gud har rørt ved våre ører og vår tunge. Tekstene er ikke fortellinger om andre mennesker i en annen tid et annet sted. De er fortellinger om oss og til oss.

Omkostningen ved en slik lesning er imidlertid like åpenbar. Jesu under blir en symbolhandling som mister sin konkrete, hjelpende betydning. Den nød som avhjelpes blir så åndelig og allmenn at den blir en del av selve den menneskelige konstitusjon: I forhold til det guddommelige oppdrag og fonnidlingen av det stiller mennesket med handicap og blir brukelig bare ved Guds inn gripen. Det er lite tilbake av fysiske plager og smerter, av sosial stigmatisering og isolasjon, av menneskelivet, ikke i sin alminnelighet, men som særlig skjebne. Ja, i ytterste og verste fall kan forsøket på symbolske overføringer og applisering på «det store vi» oppfattes som en hån mot dem som venter og roper og håper på Guds inn gripen og hjelp i et liv der smerten er hverdagens vilkår. En annen side ved denne åndelige og

allmenngjørende lesning er den tolknings tendens at tekster gir mening hvis de taler om Gud, om Jesus og/eller om oss selv. Vi er på sett og vis tekstimperialister med vår trang til inderlig- og egengjøring. Hvis tekstene ikke taler til oss spesielt, har de intet å si. Men kanskje er det noen ganger slik at vi ikke behøver inkludere oss selv i tekstens hovedanliggende, at det blir en vold mot andre. Kanskje finnes det anledninger der andre står i sentrum, der det dreier seg om deres smerte som bærer større byrder enn hva vi gjør; der Gud kaller til større og profetiske oppdrag enn de vi har fått. Kanskje skal vi en gang i blant nøye oss med en statistrolle, være med i det store koret, i mengden som undrer seg, som jubler, som får beskjed om å tie, om vente.... Kanskje er det et malapropos å drive frigjøringsteologi på norsk, kanskje er det en krampaktig overdrivelse å si at vi står i en «kairossituasjon» i Norge i dag.

Det betyr ikke at mennesker i en hjemlig, norsk menighet ikke kjenner til at livet kan gjøre vondt. Der er kors å bære i flere liv enn vi ofte tror. Men det gir oss ikke uten videre rimelig grunn til å si at en tekst som dette egentlig handler om oss alle, om vår menneskelige ubehjelpelighet. Kanskje det beste vi kan si og gjøre i tekstens etterkant er å vise ydmyk solidaritet med en smerte det hender at vi også i våre liv kan sanse nært og rått. Da handler teksten til slutt og på et vis også om oss, men uten at Jesu konkrete, sansenære handling i møte med en døvstum avstrefes til allmenn antropologi og åndelig istandsettelse. Og vi trenger heller ikke tro om oss selv at vi er profeten Samuel ..... ■

HVISKNINGER OG ROP

med utgangspunkt i teksten: Markus 7,31-37

ANDREAS HILMO GRANDY-TEIG OG GRETE HAUGE

andreas.hilmo.grandy-teig@oslo.kirken.no, grehau@broadpark.no

---

Teksten er en epost-utveksling mellom Grete og Andreas som tar utgangspunkt i en preken Grete har holdt i Paulus kirke. Den omtalte John Shelby Spong er pensjonert biskop og teologisk forfatter.

GRETE:

«Hviskninger og rop» heter en av Bergmans filmer. Hviskninger og rop. Den handler om søstrene Agnes, Maria og Karin og hushjelpen Anna. Agnes er døende. Karin og Maria er i Agnes sitt hjem for å våke over henne. I stillheten og all ventingen på gården kommer fortiden til dem som hviskninger. I møte med hverandre kommer det bare rop. De er stumme og de kan ikke høre.

I Markusevangeliet fortelles det om at en mann ble ført til Jesus. Han var døv og hadde vanskelig for å snakke. Vi leser hvordan Jesus møter han og heler han.

Vi har lett for å bokstaveliggjøre tekstene vi leser. Vi tenker oss at helbredelser var noe av det viktigste Jesus gjorde. Vi finner undertekster og helbredelsestekster i Det gamle testamentet. Profetene Elias og Elisja helbreder, det er tegnet på det å være en gudsmann. Noen av underfortellingene i Det gamle testamentet flyttes bare over til evangeliene og får Jesus som hovedperson. Underfortellingene er fortellinger med det språket de hadde for å fortelle at Jesus var en Guds mann. Fortellingene er en litterær sjanger og bunner i gammel jødisk tradisjon. Etter år 88 e. Kr., da de kristne ikke lenger feiret gudstjeneste i synagogen, glemte den kristne kirke sine jødiske røtter og den jødiske fortellertradisjon. I dag har mange forskere i Det nye testamentet satt nytt fokus på hvor gjennomsyret evangeliene er av jødisk fortellertradisjon.

Ivan leste fra profeten Esaias. Et prøvet folk venter en Messias, en

som kan redde dem ut av all lidelse. Profetspråket er også en litterær sjanger og tegnene på Messias er: at blinde ser, døve hører og lamme skal gå. Det er deres språk til hva som skjer i møtet med sannhetens og kjærlighetens vesen, i møte med det guddommelige.

Evangeliene skal fortelle om hvem Jesus er, og derfor har vi fortellinger med undrene i. Om vi skulle ta disse fortellingene bokstavelig, ville våre store spørsmål være hvorfor så mange mennesker ikke blir berørt av Gud og hvorfor det er så mye lidelse og hvorfor, hvorfor, hvorfor.

For meg er det viktige med dagens fortelling utfordringen til å være på helligstedet med mine hviskninger og rop for å bruke Bergmans språk. Det er egentlig lite interessant å høre om andres helbredelser. Mer eksistensielt er det å finne fram til et helere liv selv. Bergman har en sikkert blikk når han tegner opp sine skikkelser. Naturen kan vi ta bilder av og ser med øynene dens skjønnhet eller heslighet. Annerledes er det med det indre menneskelige landskap. Vi er avhengige av gode kunstnere som kan vise oss slike bilder.

I dagboken skriver Agnes om et fullkomment øyeblikk i livet, da de tre voksne søstrene satt på husken i hagen og Agnes følte hun var helt nær de to andre. Vi ser dem som i et paradisebilde. Det eneste bildet av søstrene hvor de er nær hverandre. Ingen av søstrene klarer å hjelpe Agnes med å dø. Agnes ber dem om hjelp og sier når smertene overvelder: «jeg kan ikke». I en annen scene spør Maria Karin hvorfor hun tier, og kveler Maria med stillheten, hvorfor de ikke kan snakke sammen og bli kjent med hverandre mens de våker. Karin kommer i berøring med sin angst for nærhet og roper: «jeg kan ikke».

I en scene ser vi at når Agnes er død, ber hun søstrene komme inn til seg fordi hun ikke får hvile, hun trenger dem igjen til å berøre henne og ta på henne og bli med i det hemske, så hun kan forlate denne verden. Vi ser at ingen av søstrene tør. Det er hushjelpen Anna som blir en kristusskikkelse i filmen. Hun legger seg inntil Agnes også i scenen etter døden. Anna møter Agnes med seg selv og sin hengivenhet. Anna har mistet et barn og kan møte det hemske, det som ingen av søstrene kan.

I scenene med Agnes og hushjelpen Anna gir Anna Agnes trygghet og fred ved bare å være ved siden av og ta Agnes inntil seg. Slik skjer det guddommelige mellom mennesker. Jesus viser oss i dagens tekst hva ord og handling kan skape der alt har vært stille eller rop. Jeg berøres av den kjærlighet og interesse og nærhet og den fysiske kontakten som Jesus viser. Her en Kristuskraft som heler i et stille og øde indre

landskap. I den kjærligheten til mennesker ligger noe svært hellig. For meg handler det om en livskraft og en Gudskraft som bryter gjennom alt hemmelig, alt som skal skjules og ikke snakkes om.

Karin i hviskninger og rop, utstøter: «Alt er løgn». Søstrene har diket opp sine lykkelige tilværelser. Løgnene har skapt stumme og døve sjeler. Film er film og Bergman viser oss ytterpunkter. Alt blir overdrevet.

For meg er det viktig å tro at jeg på helligstedet kan nærkes av en Kristuskraft som viser meg nye veier i mitt indre landskap og som skaper sanne og kjærlige fortellinger i mine dager og tider.

ANDREAS:

Kjære Grete, du berører så mjukt nokre strengar i meg med preika di om heilinga av den døvstumme. Som om eg høyrer evangeliet bli kviskra til meg, men likevel tydeleg evangelium. Kviskra, ikkje ropt.

Men likevel virkar det på meg som om du ropar ut til kyrkjelyden din - eit varsko. Eg høyrer noko Spong-aktig over påpeikinga di av parallellane mellom underfortellingane fra Det nye og Det gamle testamentet. «Fortellingene er en litterær sjanger», sier du, og påpeiker at dei med det ikkje kan bli tatt som fortellingar om Jesus, men som fortellingar som prøver å sette ord på det dei tidlege kristne ville fortelle om Jesus. Om eg forstår deg rett, sier du at dei er umulige å forholde seg til som fortellingar om Jesu person. Satt på spissen: Dei kan umogleg ha hendt slik, ergo må dei være litterære bilde.

På ei side sett eg pris på det du gjør med denne måten å lese fortellinga om den døvstumme på. Du gjør det klart at vi ikkje gjør rett ved å lese teksten som ein bokstaveleg og presis rapport fra det som hendte med mannen. Du dreg også fram dei problematiske følgeslutningane om vi skulle ta under bokstaveleg: Kvifor vart da ikkje ho eg var glad i helbreda?

På den andre sida, lurar eg på kva som skjer om ein påpeiker at det fortellinga handlar om ikkje har nokon historisk referanse. (Om eg har tolka deg rett at det er det du gjør.) Eg lurar på kva som skjer med Jesus som person om ein tar bort dei fortellingane som har noko overnaturlig ved seg fra livshistoria hans? Som lesarar blir vi da ståande att med konstateringa av at dei første kristne hadde viktige og skjellsettande opplevingar med Jesus som dei tolka dit hen at Jesus måtte være ein Gudsmann. Men kva var disse opplevingane, korleis kan dei få mening for oss? Eg meiner ikkje å si at vi må behalde den historiske refe-

ransen for at teksten skal få mening. Men er vi nødt til å la oss fange av det naturvitenskaplege paradigmet og ta stilling til historisiteten? Eg trur det er mulig å nærme seg teksten som ei fortelling om Jesu liv og gjerning, og at fortellinga – som fortelling – også gir oss muligheten til å lese undera som ein kategori i møta menneske har med Jesus. Sjølv sagt betyr ikkje «under» da «overnaturleg hending som skjedde i tid og rom», men kan vi ikkje likevel snakke om under?

GRETE:

Kjære Andreas, det er spennende med en dialog om teksttolkning, og det fine med både tekster og livet er at det ikke er en sannhet. Forskingen har forskjellige retninger innen tekstforståelse og jeg tar vel til meg det av forskningsresultater som passer min forståelse og mitt lynne. Når noen Jesusforskere skriver om midrasj som en litterær sjanger og viser til fortellinger i Det gamle testamente som finnes igjen i evangeliene, men med en annen hovedaktør i, synes jeg det gir mening til tekster jeg alltid har synes har vært vanskelige å forstå. Det mest tydelige eksempel er nok fortellingene om enkens sønn i Nain og høvedsmannens datter. Begge fortellingene om dødeoppvekkelse finnes i Kongebøkene. Jesusforskere har også i de siste årene vist en større tilknytning og sammenheng med Det gamle testamentet og den jødiske tradisjon enn forskere var opptatt av da jeg studerte. Da var en del forskere opptatt av jakten på ekte Jesusord, og ektheten avhang av mest mulig selvstendighet fra gammel testamentlig og jødisk tradisjon.

En midrasj slik jeg skjønner det er en fortellingsmåte hvor de samme fortellingene forandres fra forteller til forteller slik at de passer inn i konteksten de blir fortalt i. Ved siden av å lese Det gamle testamentes skrifter hadde synagogen midrasjutlegning. Midrasjfortellingene om Jesus ble formet til de synoptiske evangelier for å passe inn i jødernes liturgiske år. Vi skal huske på at de kristne ikke ble skilt fra synagogen før 88 e.Kr. Til denne tid regner man med at de opererte sammen. Matteus svøper Moseshistorien rundt Jesus. Det er ikke noe nytt for oss som har studert teologi, det nye for meg er sannsynligheten av at de synoptiske evangelier er formet rundt jødernes festkalender.

Saken er den at jeg har hatt mye tvil til tekstenes historisitet og synes undertekstene blir umulige å forkynne. En fortolkning av tekstene som litterær sjanger, en midrasj, gir gjenklang og setter mye på plass i min tro og mine gudsbilder. Da blir det viktige for meg hvilken holdning Jesus har til mennesker, hvilket menneskesyn og hvilke gudsbil-

der Jesus møter mennesker med. Jeg tenker at i møte med Jesus skjer det et under med mennesker, men det er noe langt dypere enn å vise Gudsmakt ved å gjøre under. Jeg tenker at det er møtet i seg selv som er guddommelig, fordi mennesker i møte med Jesus mottok et gudsnærvær som forandret dem som mennesker, jeg kan gjerne si helbredet, men tenker da videre enn selve helbredelsesunderet.

Slik jeg leser det du skriver, Andreas, så tenker du noe i samme retning, men ønsker ikke å ta standpunkt til teksttolkningen sånn som jeg gjør i denne prekenen. Det er blitt mye Spongskrivning fra meg de siste årene, fordi det er han som har maktet å gi en del av den nyere Jesusforskningen ansikt og som er kirkemenneske samtidig som han er opptatt av forskningen. Etter mitt syn er han også en av de mest interessante å lese i tenkningen om livets store spørsmål og troen. Når du synes jeg roper Spong ut, er det nok fordi jeg vet at det for mange mennesker er viktig å få kjennskap til det som foregår i forskningsrommet. Da Spong holdt sitt seminar i Paulus kirke sa mange: Hvorfor har vi ikke fått vite det, mens teologene på seminaret sa at dette er ikke noe nytt. Ja, tenker jeg, så må vi fortelle fra forskningsrommet, men da med den ydmykhet at ingen vet sannheten. Når du spør om hvordan fortellingene om Jesus som en gudsmann og hans møte med mennesker kan få betydning for oss så tenker jeg at måten Jesus møtte mennesker på og det gudsnærvær som skjedde i disse møtene, det gir oss en utfordring til etterfølgelse og til å tro på at vi i det menneskelige fellesskap skaper gudsnærvær.

ANDREAS:

Kjære Grete, når eg les det du skriv, tenker eg at du kjem med mange viktige tankar og impulsar. Det kritiske blikket i forhold til bibeltekstanes historisitet er beundringsverdig ærleg og viktig, også for forkynnarar. Og tolingsnøklane du løfter fram har vi eit ansvar for å bære med oss i det praktiske arbeidet med tekstane (d.v.s i møte med folk i kyrkja). Så la meg bare si at når eg nemnde Spong, meinte eg ikkje å kritisere deg!

Det som gjør at eg gjerne vil diskutere dette, er kanskje den direkte kritikken din av teksten si problematiske historisitet. Samtidig som denne lese måten er demytologiserande i forhold til bibelen (noko eg sett pris på), står han for meg i fare for å operere bare innanfor det rasjonelle paradigmet. Sjølv om det i er nødvendig å forholde seg til det rasjonelle verdsbildet i samfunnet vårt, fryktar eg at tolkingsrom-

met vårt blir redusert om rasjonaliteten sett premissa for lesinga. Det eg spør meg, er om tolkinga vår kan bli tvunge over i ein "åndeleg" retning fordi under absolutt ikkje kan lesast med referanse til ei reell verd.

Utan å påstå at eg kan representere det du eigentleg meiner, lurar eg også på om bruken av denne lese måten kan gjøre at møta med Jesus blir redusert i meiningsinnhold. Om ein forstår undera som eksistensielt fortolka møte med Jesus, mistenker eg at vi må tilføre innholdet fra andre kilder. Disse kildene kan sjølvsagt være sann tale om livet, men dei kan også være dogmatikken. Og da er ein kanskje like langt? «Fortellinga» har for meg blitt ein annan nøkkel for å nærme meg underfortellingane. Narrative lese måtar meiner eg kan hjelpe oss å ta vare på detaljane i fortellingane, utan å måtte ta stilling til historisiteten. Paul Ricoeur foreslår i *Time and Narrative* eit skjema med tre nivå for fortellinga som sjanger: 1) det førfigurative, den verda som fortellinga bygger på og speglar; 2) det konfigurative, den verda som blir presentert inni fortellinga; og 3) det nyfigurative, det punktet der fortellinga sin tekst blir fortolka og smelter sammen med liva våre. Dette skjemaet passer godt på bibeltekstar, som forhold seg nært til ei fjern fortid, blir tillagt enorm verdi for oss som les dei, og er forventa å ha meining inn i stadig nye samtider. Det spennande med denne måten å lese på, skjer i møtet mellom det konfigurative og det nyfigurative nivået. For vi kan holde fast på fortellinga qua fortelling på det konfigurative planet, samtidig som vi kan trekke konsekvensar av dette for tolkinga vi gjør i forhold til våre liv. Det betyr at Jesusfortellinga kan få lov til å «handle om» Jesus utan at vi må nærme oss eit strengt historisk omgrep som «Jesu liv». Samtidig åpnar det for å leve med poetisk språk og ei poetisk forståing av virkelegheita, noko som gjør at vi kan leve med manglande rasjonell stringens. Vi får rom for å holde på ei sannheit som kan berøre oss utan å bli forklart.

Men det viktigaste for meg med denne lese måten er, trur eg, at den kjem med ei innebygd etisk fordring. Allereie i grunnlaget for lesinga ligg det for Ricoeur, som bygger på Levinas, eit møte med ein annan som løfter fram ei etisk dimensjon. Fortellingane sjølv får ei materiell verdi, sidan ein ikkje treng kritisere dei utifra historisitetskriteriar, og kan reint konkret gå møte vår konkrete livsvirkelegheit. Slik kan fortellingane få meining ikkje bare eksistensielt, men også ut i fra dei handlingane dei løfter fram. Når Jesus heilar ein døvstum, er det i fortellinga ei heilt konkret handling. Uavhengig av om heilinga er historisk

truverdig eller ikkje, sett ho eit ufravikeleg perspektiv på vår forståing av verda og livet.

Forhåpentlegvis har du rett når du sier vi kanskje tenker i samme retning. Eg håper eg også greier å være var for dei problema som oppstår viss myta om dei «historiske» Jesusfortellingane får leve vidare. Men for meg er det godt å unngå problemet med historisiteten. Det eg lurar på, er om dette er eit generasjonsfenomen. Om ikkje sannheitsomgrepet har fått ein annan og meir åpen verdi for oss som er relativt nyutdanna, og som gjør det lettare å forholde seg til sannheitsverdi også utanfor eit logisk-analytisk system. Kanskje handlar dette rett og slett om erkjennelsesteoriar?

Til slutt i denne omgangen vil eg dele to håp: at det går an å tenke dette utan å gjøre Jesus til ein eventyrfigur, og at eg ikkje åpner for ein lese måte som gjør at forkynnarar kan snakke om «fortellingar», mens tilhørarane fremdeles hører «historisk».

GRETE:

Kjære Andreas, jeg opplever at det ofte er i samtalene med dåpsforeldre kommer fram spørsmål om tekstforståelse. Det synes som mange mennesker har en innebygget sunn skepsis til sin barnelærdom av bokstavelig tolkning av tekstene. De som har liten relasjon til kirkelig tenkning har også ofte i seg enn sunn skepsis til mye av det kirkelige språket.

Så kan en si at det er ikke mange prester som i dag forkynner en bokstavelig tolkning av teksten. Nei og ja, om jeg bare tar underteksten slik den står, selv om jeg har en klar tolkningsnøkkel inni meg, så hjelper ikke det tilhørerens i hennes arbeid med sin tekstforståelse. Jeg tenker at vi må la den teologiske forskningen og viktige teologiske forskere få komme til orde før vi tar fram filosofene. Jeg må ha en forståelse av hvordan teksten jeg skal preke med er forstått da teksten begynte, også kommer alt arbeidet med hermeneutikken. Ricoeur mener at vi lever i og gjennom språket. Tekstene hjelper oss til å komme på sporet av våre egne muligheter og livskraft. Jeg har de siste årene fått innføring i språkssystemisk tenkning på konferanser for arbeidsveiledere. Slik jeg forstår og bruker språkssystemisk tenkning er: Vi møter hverandre med våre fortellinger, og i møtet med den andre skapes det en ny fortelling. I møtet og i veiledningssituasjonen er det viktig å bli i det som er sagt, bli hos den som forteller, samtidig som jeg er hos med min fortelling, mine innspill, mine reaksjoner, tanker og følelser, mine

ord i den andres ord, slik skapes nye fortellinger som gjør at mennesker kommer enda mer på sporet av egne muligheter og egen livskraft. Som du skjønner følger jeg deg i dine tanker og tror at fortellingen er utrolig viktig. Jeg har alltid interessert meg for troslandskapet, samfunnet, psykologisk kunnskap og vandringen i egen livsfortelling. Hva gjør jeg når jeg preker? Jeg tenker at jeg bare kan preke ut ifra min fortelling. ■

15. SØNDAG ETTER PINSE

ULYKKE OG TAKKNEMLIGHET

Tekst: Salme 116, 12-16

ANNE KATRINE WESTBYE

annekwe@student.uio.no

Salme 116 er en salme om takknemlighet, men den skildrer også noe som er vanskelig og forferdelig. Hva slags påvirkning på oss har smerten som vi møter i en diktet verden, spør Olof Lagercrantz i den lille, fine boken *Om kunsten å lese og skrive*. Når vi leser om ulykke og smertefulle situasjoner, fører dette til andre reaksjoner enn når vi blir vitne til det i «virkeligheten». I livene våre forsøker vi å innordne det vi opplever i et meningsfullt mønster, men oftere føles verden kaotisk og vi ser ingen mening i det uhyggelige som skjer. Et diktverk er ikke som livet, skriver han videre, fordi «verket er et kosmos med faste lover som på avgjørende måte adskiller seg fra vår normale virkelighet».

Jeg-personen i salmen forteller om en krise som er gjennomlevd. Han var redd og svak, og midt i angsten tryglet han Gud om hjelp: «Å, Herre, redd mitt liv!» Og Gud «vendte sitt øre» til mannen og ga hans sjel ro. Dette er en faste formel som vi kjenner igjen fra andre salmer og historier i Bibelen,

dette er fortellingen om den barmhjertige guden som forsyner mennesket med mening og trygghet når det opplever nød og sorg. Men det er ikke sikkert at salmens virkelighet alltid kan overføres til vår virkelighet, til det Italo Calvino kaller «den uskrevne verden».

Det var vel nettopp dette jeg opplevde da jeg satte meg ned for å lese denne salmen. Jeg hadde akkurat fått beskjed om dødsfallet til en venn av meg og kom ikke videre etter å ha lest disse linjene: «Det er dyrebart i Herrens øyne at hans fromme dør.» Jeg registrerte at salmen handlet om takknemlighet og om en Gud som gjør velgjerninger, men midt i sorgen hang jeg meg opp dette utsagnet om Gud som jeg ikke kunne forstå.

Da jeg var yngre var det ofte Salmenes bok jeg grep til for å få trøst hvis jeg følte at ting var vanskelig. Derfor ble jeg på en måte skuffet da jeg i denne salmen leste versene om en Gud som synes det er «dyrebart» at noen dør. Hva slags Gud er det? Hva slags trøst er dette?

For å kunne arbeide videre med teksten måtte jeg finne en innfallsvinkel, en måte å lese teksten på. Kanskje jeg kan se på noen av virkemidlene i teksten, tenkte jeg. Dette er jo lyrikk, og må jo kunne behandles deretter. Det er mange bilder i denne salmen som dikteren bruker for å kaste lys over noe som allerede finnes i teksten, nemlig to ulike sinnstilstander: ulykke og takknemlighet.

LENKER OG DØD

Lenkene som salmisten forteller at han har blitt løst i fra i vers 16 gir oss et inntrykk av den forferdelige situasjonen som personen har befunnet seg i. Men han har blitt løst fra lenkene, så en frelseshandling har altså funnet sted. For meg er «lenker» som bilde på denne personens tilstand eller situasjon egentlig så utbrukt at jeg ikke blir noe særlig grepet av det. Ofte fungerer språklige bilder best når de er uventede, når de skaper en spenning, en uklarhet, noe som må undersøkes nærmere, noe som gjør at vi må tenke. «Lenker» som bilde er en gjenganger som jeg kjenner fra andre bibeltekster, fra andakter og prekener, fra salmeboka og fra gospelsanger jeg har sunget. Bildet er verken nytt eller spennende, men har nærmest blitt en klisjé. Men kanskje er det andre grunner til at jeg ikke blir grepet av dette bildet, kanskje har jeg ikke levd meg nok inn i teksten? Eller kanskje bildet ikke berører meg fordi jeg bokstavlig talt aldri har vært lenket fast, sperret inne eller opplevd den samme smerte/lidelse som salmisten?

For bildet er mer dramatisk i vers 3: det handler om «dødens lenker» og «dødsrikets redsler». Ordet «død» eller «døden» nevnes flere ganger i salmen, men jeg tror ikke at

det skal forstås som en virkelig død. Ordet «død» brukes for gi leseren/tilhøreren et bilde av hvor grusomt han hadde det. I vers 7 henvender salmisten seg til sin egen sjel: «Fall til ro igjen, min sjel,/ for Herren har gjort vel imot deg.» Krisen som han har befunnet seg i, var altså en sjelelig krise. Sjelen var opprørt, men nå får den beskjed om å slappe av. Salmisten beskriver hvordan Gud har gitt ham ro og trygghet, man kan vel kanskje si at hans sinn på sett og vis har blitt helbredet på samme måte som kroppene til de spedalske vi hører om i Lukas 17. Men så i vers 15 står det at det er «dyrebart for Herren at hans fromme dør». Så langt har jeg hengt med i beskrivelsen av hvordan Gud frelser, og funnet en slags mening i versene med «død» i seg. Men hvordan skal det siste tekststedet forstås?

HVORFOR «DYREBART»?

Først tenkte jeg at det kanskje handler om at Gud gleder seg over at fromme mennesker dør, for da kommer de til himmelen og så kan Gud glede seg over deres selskap. Men jeg tror ikke at det er slik det er ment. Når denne teksten skal prekes over, er det kun vers 12 til vers 16 som er selve preke-teksten. Jeg synes at denne påstanden blir ekstra vanskelig å forstå når disse versene er løsrevet fra resten av salmen. Men sett i sammenheng med de andre versene der salmisten bruker døden som bilde på en sjelelig krise, lurer jeg på om det kan forstås slik at det er dyrebart for Gud at mennesket i overført betydning «dør» noen ganger, fordi vi i slike situasjoner blir nødt til å innse at vi trenger Gud? Men kanskje blir det da vanskelig å forholde seg til en Gud som synes det er bra at vi har det

vondt. Eller er det det øyeblikket som mennesket i sin angst vender seg til Gud som er dyrebart for Han?

Hvis man ser bildet «dødens lenker» i forhold til bildet «frelsens beger», kan «frelsens beger» tolkes som en metafor for redningen, det som løser lenkene. Men uten dødens lenker ville det ikke vært nødvendig med frelsens beger, så er ikke disse bildene gjensidig avhengig av hverandre?

Kontrasten mellom ulykke og takknemlighet, mellom smerte og lykke er konstituerende for salmen. Jeg kommer til å tenke på et annet dikt som handler om forholdet mellom smerte og lykke. Edith Södergran skrev et dikt som hun kalte «Smärtan». Her beskriver hun hvor verdifull smerten er for mennesket, hvordan den gir oss noe vi behøver og hvordan det ikke finnes noen lykke uten smerte:

(...)

Vad är det ännu smärtan ger åt sine
älsklingar?

Jag vet ej mer.

Hon ger pärlor och blommor,

hon ger sånger och

drömmar,

hon ger oss tusen kyssar

som alla äro tomma,

hon ger den enda kyssen som är verklig.

Hon ger oss våra sällsamma själar

och besynderliga

tycken,

hon ger oss alla livets högsta vinster:

kärlek, ensamhet og dödens ansikte.

Kanskje er det nettopp i smerten at vi læ-

rer hva lykke er? Og at vi gjennom å ha det vondt, kan lære noe om takknemlighet?

TIL SLUTT

I vers 8 står det slik: «Ja, du har reddet mitt liv fra døden,/ mitt øye fra gråt og min fot fra fall.» At hans øye er «reddet fra gråt» – det er et vakkert bilde! Dette er også det eneste verset i salmen der salmisten henvender seg til Herren direkte med et «du». Det skaper en nærhet mellom jeg-et i teksten og Gud. Tjenerholdningen som kommer til uttrykk i vers 16 blir i lys av dette ikke lenger så provoserende, kanskje er det likevel ikke sånn at den som vil takke Gud må «krype» og gjøre seg liten. Gud blir ikke lenger beskrevet som fjern og opphøyd, men som noe salmisten kan forholde seg til direkte. For han er Gud ren livskraft, det som gjør at han igjen kan vandre «i de levendes land». Det er denne velgjerningen salmisten ønsker å gjengjelde.

Fortellingen om Gud som frelser er fastsatt og ordnet. Men mange bibeltekster er likevel vanskelige å forstå, og selv i en takkesalme som denne finnes det for meg merkelige og vanskelige vers om Gud. Det er mulig å se salmen som et kosmos med faste lover. Og det som er salmistens virkelighet, og som for alltid kommer til å forbli denne salmens virkelighet, nemlig formelen: «jeg hadde det vondt – Gud hjalp meg», føles ikke alltid til hjelp når jeg i min virkelighet opplever vonde og meningsløse ting. Men jeg tenker at selv om det ikke alltid er slik at Bibelen gir mening og trøst, kan det likevel være meningsfullt å lese bibeltekster. ■

HELSE, FRELSE OG FORKYNNELSE

MARIT BUNKHOLT

Høyskolelektor, Det praktisk-teologiske seminar
marit.bunkholt@teologi.uio.no

HELSE I TIDA

Helsa vår er inn i tiden. Mange er opptatt av den, vil at vi skal kjøpe oss til den, redde den. Gode råd er dyre og gratis om hverandre, og flyter rundt overalt. Sunt, usunt, forfriskende, livsforlengende, ødeleggende – det meste har en eller annen funksjon. Maten, drykkjen, relasjonene, jobben, barnefødslene – alt kan forskes på og vises fram som potensielt pluss og minus i livsregnskapet.

Helse- og omsorgsspørsmålene er mange i tida. Det er trangt på sykehusene. Kjø for behandling, folk i gangene. Vi spør oss samtidig om vi behandler over alle grenser, men også om vi behandler for dårlig. Vi er nødt til å prioritere mellom helsetilbud, men få har lyst til å snakke om det. Eldreomsorgen er antagelig i krise, i hvert fall en del steder. Vi er rike hjemme, og fattige som fellesskap. Velferdsstaten lever og er ønsket, men sliter også tungt. Vi er uenige om psykiatrien fungerer, om medisinerer er bra eller dårlig og om hvor mye tvang det er og bør være. Vi diskuterer dødshjelp igjen. Mange og store spørsmål.

Den enkeltes helse og samfunnets arbeid med helse er engasjerende tema. Holdes det engasjerende prekener om dette? Bør det prekes om den slags?

ET SØNDAGSFORLØP: 13. - 17. SØNDAG ETTER PINSE

Søndagsforløpet 13.-17.s.e.pinses kan invitere til helse, liv og død som tema for en rekke prekener. En rask gjennomlesning av tekstene med helse i tankene åpner opp for dette, men også motsatt: det er vanskelig ikke å tenke på helse, omsorg, liv og død i møte med dette materialet. Samtidig er det en viss fare for at man ved å preke «helse med mere» ut fra dette tekstmaterialet gjør vold på tekstene, for de handler kanskje om noe helt annet enn det som er deres åpenbare, konkrete innhold

som fortellinger og lignelser. Jeg vil likevel ta sjansen på et sprang fra nettopp tekstenes konkrete innhold til våre konkrete utfordringer denne gangen. Og så heller tenke: En annen gang, en annen lesning.

Selve prosjektet «Å preke i et søndagsforløp» kan se ut som en tvilsom praksis i en kirke hvor de færreste går til gudstjeneste søndag etter søndag. Det kan se ut som lite annet enn en tematisk egotripp for predikanten og de utvalgte få. Men det fins andre måter å se det på. Den tematiske konsentrasjonen kan være et bidrag til prekenvariasjon og kanskje til og med bedre prekener. Konsentrasjonen om et aktuelt samfunnstema over en periode kan løfte analysen av verden og samfunnet ut av det likegyldige og lettvinde som flere av oss i ny og ne må ty til i forsøket på å være aktuell. Mine prekenutkast under er korte og antydende. Hvis jeg skulle fulgt opp mine egne forslag ville jeg benyttet anledningen og kjent forpliktelsen til å sette meg grundigere inn i feltet jeg vil kommentere og reflektere over. Konsentrasjon om en tematikk over tid gir mulighet til læring og fordypning, også for predikanten.

Å preke i et søndagsforløp trenger ikke være ekskluderende for de ørene som bare hører en søndag i forløpet. Hver preken kan stå på egne ben, ha sin egen tematikk og sitt evangelium. Forløpet kan gi predikanten og noen flere muligheten til å fordype seg, andre til å høre noe viktig og aktuelt en søndag de går i kirken.

APROPOS AKTUELT: AKTUELL PREKEN?

Det er et bortimot evig spørsmål for predikanter hva det betyr å være «aktuell», og hvordan man gjør det. Hvordan man preker til gjenkjenning og bevegelse for de menneskene som er her akkurat nå? Min egen «prekenhistorie» forteller om forskjellige forsøk på å være aktuell, i et slags forløp i tiden fra pedagogikk via poesi til politikk. Mange av mine prekener i mine første prekenår var preget av å være del av min egen praktiske opplæring i bibellesning og bibeltolkning; studiets metodikk i aktiv og offentlig bruk. Jeg leste tekst og reflekterte over betydningen da og nå, og prekenene framstod dermed ofte som nyttig bibelundervisning for menigheten – og ble ofte satt pris på som sådan. Senere ble jeg mer opptatt av tekstenes muligheter som utgangspunkt for å skape ny tekst. Jeg tror jeg holdt mange prekener som var en opplevelse å lytte til, men vanskelig å huske etterpå og lite egnet til å skape noe annet enn nettopp en opplevelse hos den andre. Uten at det nødvendigvis er galt. Når jeg nå for tida tenker på å preke har jeg lyst til å snakke om viktige og konkrete ting i verden. Jeg vil gjerne snakke om

alt jeg blir opptatt av og engasjert av i samfunnet, nærmiljøet, globale og lokale utfordringer. Jeg vil ha Bibelens utfordringer helt inn i min og vår hverdag knyttet til det som foregår rundt oss. Prekenen framstår tydeligere og tydeligere for meg som det punktet i en gudstjeneste, ved siden av forbønnen, hvor våre liv her og nå tiltales med ord og i språk som er vår tids. Tradisjonens ord er tydelig til stede i liturgi, salmer og bibeltekster. Dette er selvsagt helt selvsagt, men likevel ikke alltid så lett gjort. Jeg går i forlengelsen av dette til tekstene i vårt søndagsforløp med en forholdsvis klar ambisjon, og så får vi se hva som skjer.

MK 7, 31-37: HELBREDELSEN AV EN DØV SOM HADDEVONDT FOR Å TALE (I 3. S. E. PINSE)

Jesus har akkurat møtt en diskuterende kvinne som utvider hans virkeområde, og han vandrer videre gjennom Sidon og Dekapolis-landet. Ved Galilea-sjøen føres en døv som har vondt for å tale fram til Jesus. Jesus tar ham med unna folk, og helbreder ham.

v.33-34: Helbredelsen skjer ved kombinasjon av berøring, fysisk virkemiddel (spytt) og skapende tale. Fokus er på åpning og istandsetting. Jesus får grumset ut av ørene og gjør tungen myk og talende igjen ved hjelp av spytt. Og så bydende tale som til skattkammerets dør: «Lukk deg opp».

v.35: Hendelse/resultat: Åpning av ørene og løsning av tungen.

v.37: En plutselig adventsstemning – gjenklang av en av adventstidens gammeltestamentlige lesetekster (Jes.35,1-10) – peker i retning av at det har skjedd et større tegn enn at et menneske er helbredet.

Og så fortsetter det til «På denne tid hendte det igjen...». Det som hender igjen er behovet for mat i ødemarken, til fire tusen denne gang, mot fem tusen en stund tidligere. Så hardner det hele til mellom Jesus og fariseerne, Peter bekjenner og Jesus varsler for første gang sin død og oppstandelse.

Teksten kan være en av de vanskelige helbredelsestekstene – den gang funka det, nå ikke, hva skal vi så si? Eller helbredelsen kan leses ved å påpeke som hovedpoeng at øreåpning og tungebåndsløsning først og fremst handler om å få en vei tilbake til fellesskapet. Da spiller det mindre rolle hvordan vi eventuelt får til noen lignende helbredelser i dag (med andre ord: legene kan få holde på med det), vi fokuserer uansett på tilhørighet og samhörighet i fellesskapet, og alles plass i det. Eller teksten leses som forsinket adventstekst – forventningen fra adventstida blir synlig ved helbredelsen. Lest sammen med lesetekstene

blir den døvstumme prototypen på mennesket som gjøres hørende og svarende av Gud – Paulus forklarer i 2. Korinterbrev at det er Gud som setter oss i stand og gjøre oss levende, og at vi dermed kan svare som Samuel. Eller teksten handler om det vi umiddelbart alle kan se: helse - behovet for helse, våre gjensidige roller i forhold til den enkeltes helse.

Prekenutkast

Jeg ser en hovedvei fra teksten og inn i min og vår verden: våre manglende helbredelser. Ikke forstått som mangelen på religiøse ledesers mirakuløse helbredelser i våre dager, men det at alt ikke kan helbredes. Helsevesenet vil så gjerne, og forsker fram stadig nye behandlinger. Vi vil så gjerne bli friske når vi er syke. Vi har etter hvert begynt å forvente at det meste kan ordnes og helbredes, og skuffelse og aggresjon i møte med sykdom og helsevesen er ikke uvanlig. Vårt felles tunge arbeid ligger i strevet fram mot aksepten av at ikke alt er mulig, og om det så er mulig, så er det kanskje ikke ønskelig eller prioriterbart. Vi er skapt til å ville liv, til og med godt liv, men må leve med at vi ikke alltid lykkes.

LK 10, 25-30: DEN BARMHJERTIGE SAMARITAN (I 4. S. E. PINSE)

Vi kommer rett inn i eksamenslokalet. En lovkyndig vil sette Jesus på prøve og tar han opp til eksamen. Men så: Rollene snus på et øyeblikk, og Jesus blir eksaminator og lærer. Tema: evig liv og nesteforståelse. Sammenheng i tematikken? Kanskje (jfr Mt 25), men også kanskje ikke, bare den eneste mulige veien ut av en vanskelig situasjon for den lovkyndige, for han kunne nesten ikke spørre: «Hvem er så min Gud?»

Fortellingen om samaritanen tenderer til å ta knekken på ramme-fortellingen om Jesus og den lovkyndige. Fortellingen om den barmhjertige samaritan er så kjent og likevel så kraftig. De to som står rundt den i nedediskusjon forsvinner nesten. Bortsett fra Jesu ord «Gå du bort og gjør likeså». Tiltalen til den lovkyndige blir tiltale til oss.

Lesetekstene formaner om kjærlighet. Samaritaneren handler omsorgsfullt på tvers av tradisjonelle skiller. Vi lærer hva kjærlighet kan være og hva den kan bety for den enkelte som trenger den. Praktisk omsorg til den nedslåtte. Men vi lærer mer. Nesteundervisningen tar helt av og sprenger grenser mellom mennesker – elsk ikke bare din nabo, men også din fiende, din fremmede likeså vel som den kjente. Teksten er sprengkraftig i møte med verdens mange omsorgsskiller,

og i vår nære kontekst kan den ha vært med å legge grunnlaget for velferdsstaten.

Prekenutkast

Preken om velferdsstatens vekst og mulige fall? Tja, i hvert fall kan man kanskje dele en vurdering av og bekymring for vårt samfunns organisering av den gjensidige, grenseløse omsorgen og solidariteten. Ansvaret for den fremmede var en gang en nyhet, en ny tanke, noe tidligere uhørt. Hvordan forvalter vi tanken i våre dager?

LK 17, 11-19: DEN TAKKNEMLIGE SAMARITAN (15. S. E. PINSE)

Rollebytte fra forrige søndag. Samaritanen trenger oss. Han får hjelp og er den ene takknemlige. Rollebytte II. Den uverdige samaritanen viste verdigst oppførsel.

Jesus kunne ikke vite at en av de ti var samaritan. Kanskje var han verken velkommen i landsbyen eller hos prestene. Likevel trengte han som enhver et sted å gjøre av gleden, fortelle, vise seg og takke.

v.12: Utstøtte ute på veiene, en hel gruppe spedalske. En for alle, alle for en, ingen forskjell, spedalskheten overstyrer.

v.13: Rop om hjelp – hvordan kunne de vite at det var noe å hente? De kjente Jesus, visste navnet, ryktet må ha gått foran ham.

v.14: Ingen helbredelsesord, men en retning å gå i. Underet skjer på veien.

v.15: En står ut av gruppen. Snudde. Priser Gud.

v.16: Den ene er virkelig ute av gruppen – er samaritan. Takker Jesus.

v.17-18: Jesus virker nesten snurt – eller er det bare en pedagogisk form?

v.19: Tilsigelse av frelse. Samaritanen er inkludert.

Prekenutkast

Sykdom støter ut, noe som en gang var veldig reelt, men det skjer fortsatt, i nye former, i form av å kjenne seg rammet, alene. De andre er ikke syke, bare jeg. Hva er det med meg? Slik kan man spørre som syk. Fornytt helse sender en tilbake til fellesskapet. Sykdommens skam tas bort, helsen kom tilbake, man er dermed tilbake blant flertallet.

«Å bli tatt/satt til side» er en eksistensiell erfaring som blant annet knyttes til korte eller lengre perioder med sykdom. Den erfaringen er verdt å snakke om, sammen med refleksjoner omkring vår rolle når

vi lever midt i livet, aktivt, ikke tilsidesatt, frisk. Hvordan holdes fellesskapet sammen mellom mennesker i forskjellige livssituasjoner? Hvordan unngår vi å glemme og skjule oss selv og andre når vi/de er syke, gamle eller funksjonshemmet?

TO UKER FRAM - JOH 11, 17-27 OG 37-44:

LASARUS' OPPSTANDELSE (17. S. E. PINSE)

Lasarus har alt vært død i fire dager, og Jesus kommer til Marta og Maria. Jesus og Marta har en samtale med sedvanlige innlagte misforståelser. Samtalen fører fram til en bekjennelse fra Marta: «du er Messias». Vår tekstpause, det vi ikke leser, forteller om Marta som sender Maria ut til Jesus, og Jesu sorg over Lasarus. Fra v. 37 kan det virke som om folk terger Jesus til å gjøre under, mens det tidligere i den delen av kapitlet som ikke leses som prekentekst, virker som om Jesus hele veien har en plan om hans oppstandelse fra døden. Uansett, ut av graven kommer han på Jesu befaling.

Det er en tekst full av muligheter, mange mennesker deltar, flere samtaler og hendelser følger på hverandre. Likevel er v. 44a uimotståelig å holde fast i: «Da kom den døde ut». Hva annet kan man tenke på denne dagen enn dette?

Prekenutkast

Det fins minst to åpenbare retninger å gå for predikanten: 1) Vi vil leve. 2) Vi vil dø. Vi vil for det første ofte leve, selv om vi må dø. Vi lever med en allmenn trussel om død, og noen ganger med en særskilt, og direkte rettet mot den enkelte, trussel om død. For å sikre oss at vi greier og holder ut å leve mens vi lever, må vi snakke om og tenke over døden. For det andre vil mennesker dø. Når de blir gamle, når de er alt for syke eller når smertene er for store. Temaet dødshjelp og menneskets rett til å avgjøre når det vil dø er tydelig til stede i samfunnet akkurat nå for tida. Igjen er det vårt forhold til døden som trenger refleksjon og bearbeiding.

EI UKE TILBAKE - MT 6, 24-34: VÆR IKKE BEKYMRET!

Mellom de tre helse- og omsorgstekstene og liv-død-teksten ligger formaningen fra Bergprekenen om ikke å bekymre seg. Møtet med levende syke som blir friske og den døde som blir levende kan saktens styrke disse ordenes sannhet. Men samtidig er det som om de slår beina under alle tekstenes løfter om nestekjærlighet, helsehåp og tro på

livets seier over døden: det er uansett ingen grunn til å bekymre seg! Vi skal få det hele i fanget som en ubekymret fugl. Noen tanker videre kan så bringe oss tilbake til solidaritet og nestekjærlighet – der ligger vår felles grunn til ikke-bekymring: vi har hverandre.

Prekenutkast

Denne dagen kan brukes til refleksjoner rundt vårt/medias/myndighetenes fokus på folks helse og hvordan dette fungerer i spennet mellom livsstyrkende og bekymrende. Fuglenes bekymringsløshet er ikke vår og kan ikke bli vår, men livets gave er like mye vår som deres. Hvordan gaven forvaltes er imidlertid en utfordring som er større for oss enn for fuglene. Gode sosialmedisinere vil vanligvis utfordre oss i forhold til vårt eventuelle overdrevne fokus på å ta vare på vår fysiske helse. De vil framheve humør og bekymringsfrihet som like viktig, og gå i rette med enhver som tror askese er eneste vei til et langt liv. God helse er en stor gave, helsevern er viktig, men kan fort bli en plage.

PREKEN SOM LOV OG OM POLITIKK?

Helse er politikk, og vi holder ikke politiske prekener. Eller? Helse spørsmål er også verdispørsmål. Vi snakker gjerne om verdier. Men å forkynne lov uten evangelium er ikke bra, og slik kan det fort ende enten det er politikk eller verdier som settes på dagsorden. Å preke om helse, liv og død er å preke inn i både menneskers liv og viktige samfunnsvalg. Kunsten for en predikant må være å finne nivået, stedet å gå inn, snakke viktig så hele det politiske spekter kan lytte og delta. Men også å unngå moralisering og fastholde evangeliet.

Jeg har tidligere her i NNK tatt avstand fra mitt eget ønske om å tale tydelig til moralsk opprustning («Kast ikke søppel fra bil!») fra prekestolen. For å kunne forkynne om aktuelle politiske spørsmål og verdiutfordringer tror jeg man må lete fram sin beste åpne og reflekterende form. Alle prekenutkastene over forutsetter åpenhet for den andre i kirkebenken som tenker annerledes enn meg selv. Jeg må tale på en måte som gir rom for denne andres egne tanker, samtidig som jeg må få tillate meg å utfordre dem. Det er min oppgave å skape liv og røre i andres hoder og hjerter – det må da være en viktig del av vitsen med å ansette en til å forkynne? Det er derimot ikke min oppgave å forkynne den rette politiske vei for den enkelte.

Å ta forbehold er et bidrag til en åpen og reflekterende form.

Forbehold er i mitt hode egentlig en forutsetning for enhver preken, forbehold er nødvendig for enhver med rett til å tale monologisk. Å ta forbehold er en kunst. Det kan bli både for mye og for lite av det. Forbehold kan virke feigt, men er etter mitt syn snarere sannferdig. Det er få sannheter å finne, vi kan ikke annet enn lete etter svar som kan vare og virke en tid. Passe mye forbehold motarbeider det autoritære trekket ved forkynnelsen, enten det er lov eller evangelium som er på ferde. Forbeholdet kommer blant annet fram når man «tror jeg» og «mener jeg», men også ved små ord som «kanskje», «antagelig», «kan det se ut til».

Klar tale om viktige spørsmål og tilstrekkelig forbehold kan virke som en vanskelig kombinasjon. Det kan likevel fungere ut fra forutsetningen at forkynnelsens viktigste bidrag er å gjøre ting som å nevne, huske, spørre og tenke høyt, heller enn å svare og ta avgjørelser. Svarene må uansett finnes hos den enkelte eller i kollektive avgjørelser og konsensusarbeid. Forkynnelsen er noen ganger først og fremst en igangsetter. En mulighet i søndagsforløpet 13.-17.s.e. pinse er å sette i gang tanker og samtale omkring helse, omsorg, sykdom, liv og død. Jeg tror det kan være et forsøk verdt. ■

PARABELN SOM ILLUSTRASJON OG SOM GÅTE

JAKOB LOTHE

Professor i litteraturvitenskap ved ILOS, UiO
jakob.lothe@ilos.uio.no

Likninga (eller parabelen) er ein fascinerande sjanger, og aller mest fascinerande er dei likningane Jesus fortalde. Tesen for denne artikkelen er at parabelsjangeren fascinerer oss fordi den som narrativ struktur er enkel og kompleks på ei og same tid: Parabelen er ei kort forteljing komponert av ord og setningar som ikkje er vanskelege å forstå, men som likevel skaper eit komplekst meiningsinnhald som kan bli avgjerande viktig for lesaren. Det som vidare kjenneteikner parabelen, er at denne komplekse meininga både insisterer på å bli tolka og synest å unndra seg sikker tolking. Dette særdraget gjeld både Jesu parablar og den litterære parabelen – særleg i den tyskspråklege tsjekkiske forfattere Franz Kafkas utforming. Den tyske filosofen Theodor W. Adorno har treffande sagt om Kafka at setningane i forteljingane hans insisterer på å bli tolka samtidig som dei motset seg tolking – ikkje minst ved å vise at eikvar tolking er meiningsinnsnevrande på ein forenklande og potensielt misvisande måte. Eit illustrerande eksempel er denne kortteksten, som Kafka sjølv ikkje ga nokon tittel:

«Ach», sagte die Maus, «die Welt wird enger mit jedem Tag. Zuerst war sie so breit, dass ich Angst hatte, ich lief weiter und war glücklich, dass ich endlich rechts und links in der Ferne Mauern sah, aber diese langen Mauern eilen so schnell aufeinander zu, dass ich schon im letzten Zimmer bin, und dort im Winkel steht die Falle, in die ich laufe». – «Du musst nur die Laufrichtung ändern», sagte die Katze und frass sie. (Franz Kafka, Sämtliche Erzählungen, 368)

«Å», sa musa, «verda blir trongare for kvar dag som går. Først var den så brei at eg hadde angst, eg sprang vidare og var lykkeleg over endeleg å sjå murar til høgre og venstre langt borte, men

desse lange murane går så snart saman at eg alt er i siste rommet, og der i hjørnet står fella eg spring inn i». – «Du må berre springe ein annan veg», sa katten og åt ho opp. (Mi omsetjing)

Som eventyret er parabelen ei eldgammal litterær form. Parabelen er ein litterær sjanger relatert til menneskets grunnleggjande behov for å formidle seg til andre – først munnleg, seinare også skriftleg – i forsøk på å forstå, forklare og strukturere egne erfaringar. Trekk ved eventyret er påfallande i denne kortteksten òg: Ei mus kan jo ikkje snakke, og den kan heller ikkje gi uttrykk for menneskelege kjensler (angst, lykke) slik denne musa gjer. Det som gir denne korte forteljinga ein parabelsk karakter, er at den med frapperande enkle narrative grep skisserer delar av ein livsprosess med tilknytingspunkt til vår eigen: Som illustrasjon og samanlikning synest forteljinga å peike ut over seg sjølv. Spør vi så kva den peikar på, vil tolkingane sprike. Ei psykologisk inspirert tolking kunne for eksempel vere at forteljinga presenterer overgangen frå ei kjensle av agorafobi til klaustrofobi, og at katten er eit bilde på døden vi alle skal møte. Element i ei slik tolking vil mange vere einige i – kor mykje større verka ikkje verda då vi var små! Andre lesarar kan velje å leggje vekt på andre sider ved forteljinga, som for eksempel at den tar til in medias res (midt i handlinga).

Parablane Jesus fortalde, inngår i sjangerens litterære tradisjon. Men dei er også unike. ‘Parabel’ er eit låneord frå det greske ordet *parabolē*, og til liks med det greske grunnordet betyr det primært samanlikning. Ei slik samanlikning inneber for Jesus alltid ein intensjon, eller kanskje rettare ei intensjonell retning, sjølv om det kan vere vanskeleg lese fram og sikkert fastleggje denne intensjonen. At intensjonen kan ha eit didaktisk innslag, kjem tydeleg fram i Klyne Snodgrass’ definisjon av parablane til Jesus: «a parable is an expanded analogy used to convince and persuade» (Snodgrass 2008:9, kursiv i original). For Snodgrass er det avgjerande at parabelen som analogi eller samanlikning engasjerer og stimulerer til respons og handling. Jesu parablar representerer det Arland J. Hultgren kallar «instruction by making comparisons between eternal, transcendental realities and that which was familiar to the common human experience of his day» (Hultgren 2002:2). På denne bakgrunnen gir Hultgren følgjande definisjon, som supplerer den til Snodgrass: «A parable is a figure of speech in which a comparison is made between God’s kingdom, actions, or expectations and something in this world, real or imagined» (Hultgren 2002:3, kursiv i original; jf. Eggen 2007). Ut frå desse definisjonane – som vanskeleg

kan brukast om parabelen av Kafka eg har presentert ovanfor, men som får fram viktige trekk ved Jesu parablar – kan vi skilje mellom narrative parablar (dvs. parablar som inneber forteljing) og samanlikningar gjennom ord som «er som» eller «er som om». Jesus brukar begge variantane, men det er den første vi no skal sjå litt nærare på ved hjelp av parabelen om såmannen i Markus 4:

Jesus tok atter til å læra folket nede ved sjøen. Då samla det seg ei slik mengd ikring han at han laut gå ut i ein båt; og den sat han i utpå sjøen, medan heile folkehopen stod inne på stranda. Han tala lenge til dei i likningar og lærte dei. «Høyr her!» sa han. «Ein mann gjekk ut og skulle så. Og då han sådde, fall noko attmed vegen, og fuglane kom og åt det opp. Noko fall på steingrunn, der det var lite jord, og det rann snøgt opp fordi det var så grunt. Men då sola steig, seig det av og visna, for det hadde ikkje rot. Noko fall mellom klunger, og klungeren voks opp og kjøvde det, så det ikkje gav grøde. Men noko fall i god jord. Det rann opp, voks og gav grøde: noko tretti foll, noko seksti foll og noko hundre foll.» Og han sa: «Den som har øyro å høyre med, han høyre!»

Då han vart åleine med dei tolv og dei andre som var med han, spurde dei han om likningane. Han svara: «De får vita løyndomen om Guds rike. Men til dei som er utanfor, vert alt sagt i likningar - for at dei skal sjå og sjå, men ikkje skilja, høyra og høyra, men ikkje skjøna, så dei kunne venda om og få tilgjeving.»

Og han sa til dei: «Når de ikkje skjønar denne likninga, korleis kan de då i det heile skjøna likningar? Såmannen sår ordet. Dei attmed vegen, det er dei som ordet vert sått i, men når dei har høyr det, kjem Satan straks og tek bort ordet som var sått i dei. Sameleis dei som var sådde på steingrunn. Det er dei som tek imot ordet med glede så snart dei får høyra det. Men dei har ikkje rot i seg og held ut berre ei stund. Når dei møter trengsle eller forfylging for ordet skuld, fell dei straks ifrå. Andre var sådde mellom klunger. Det er dei som høyrer ordet, men sutene for dette livet og den svikefulle rikdomen og hugen på alle andre ting kjøver ordet, så det ikkje gjev grøde. Men dei som var sådde i god jord, det er dei som høyrer ordet og tek imot det og gjev grøde: somme tretti foll, somme seksti foll og somme hundre foll.»

Denne parabelen er kort i den forstand at Jesu utlegging eller forklaring av parabelen sluttar med vers 20, som avsluttar dette sitatet, medan vers 21 synest å markere ein overgang i innhald. På den andre sida utgjer parabelen berre første delen av Markus 4, som inneheld to parablar til. Markus 4 er vidare ein del av Markus-evangeliet. Heller ikkje er parabelen om såmannen fortald berre av Markus; den blir også

presentert i Matteus 13. At denne parablelen slik blir repetert, er med å markere den som eit viktig element i Jesu lære. Samtidig synleggjer dei kompliserande forskjellane i repetisjonen av parabelen kjenneteikn ved sjangeren.

Teksten tar til med ein introduksjon ved ein tredjepersonsforteljar. Ein slik forteljar, som i motsetnad til ein førstepersonsforteljar ikkje deltar som person i handlinga, er eit narrativt instrumentet som forfattaren brukar til å formidle forteljinga. Denne første delen av teksten utgjer dei to første versa, inkludert setninga «Han tala lenge til dei i likningar og lærte dei.» Som del 2 følgjer så sjølve parabelen, eller det vi kan kalle parabelens basis, som tredjepersonsforteljaren refererer ordrett (dvs. med bruk av hermeteikn). Del 3 er andre avsnittet pluss det spørsmålet Jesus stiller til læresveinane: «Når de ikkje skjønar denne likninga, korleis kan de då i det heile skjøna likningar?» Så følgjer forklaringa hans av parabelen, som utgjer fjerde og siste delen av teksten.

Alle desse delane er viktige, og måten dei er kopla saman på er illustrerande for den bibelske parabelen som narrativ struktur. Her har tredjepersonsforteljaren ein nøkkelfunksjon. Etter at han har etablert (og introdusert lesaren til) den narrative situasjonen og referert sjølve parabelen, kommenterer han i del 3 kva som hender etterpå, for så til slutt å referere utlegginga Jesus gir av den parabelske basisforteljinga forteljaren alt har formidla. Tredjepersonsforteljaren identifiserer seg ikkje som person på handlingsnivået, det vil seie som ein i “folkehopen” eller som ein av læresveinane (han seier «dei tolv», ikkje «oss tolv»). Som narrativt instrument for forfattaren (Markus) er det forteljarens oppgåve å referere og informere heller enn å tolke og generalisere. Denne nøkterne framstillingsmåten er med på å gjere forteljaren påliteleg. Til liks med andre forfattarar vil Markus presentere teksten sin mest muleg effektivt og verknadsfullt. Dei narrative strategiane dette ønsket inneber, må vi likevel sjå i forhold til den historiske basisen for evangelia. Markus vil ikkje presentere og dramatisere det som kunne hende (slik Aristoteles i Poetikken meiner at diktaren gjer), men det som har hendt: Jesu liv, død og oppstode. Og, kan vi leggje til: Han vil formidle parablane Jesus fortalde – noko som ved sida av det faktum at Jesus blei krossfest er det historisk sikraste og mest autentiske vi veit om han.

Jesus er den dominerande hovudpersonen i teksten. Men han er også ein førstepersonsforteljar, både gjennom parabelen han fortel og gjennom utlegginga av parabelen til læresveinane. Den narrative di-

mensjonen i måten Jesus er framstilt på, blir forsterka ved at han suksessivt vender seg mot to ulike tilhøyrargrupper: først «folkehopen» (der læresveinane er med) og så «dei tolv og dei andre som var med han», som er den avgrensa gruppa som får høyre forklaringa hans av parabelen.

La oss relatere desse kommentarane til det vi så langt har sagt om parabelen som sjanger. Vi står overfor ei forteljing som presenterer ei form for samanlikning, og vi anar at denne samanlikninga skal lære oss noko vesentleg. Slik sett presenterer parabelen ein illustrasjon av ei åndeleg sanning gjennom ei historie frå det jordiske. Gjennom kyrkjehistoria var det heilt fram til 1900-talet vanleg å sjå parablane som allegoriar (jf. Blomberg 30–31). Ut frå ei slik allegorisk lesing – som dels var eit resultat av påverknad frå gresk filosofi, og som har Augustin som ein tidleg hovudrepresentant – står dei ulike ledda (inkludert personane) i parabelen for noko anna i tillegg til seg sjølve: åndelege motstykke eller verdiar som gjorde det muleg å lese og forstå forteljinga på to parallelle nivå. Nyare forskning på parabelen har stort sett gått bort frå ein slik allegorisk lese måte, og legg i staden vekt på at kvar parabel er unik og original. Eit avgjerande forskingsbidrag til denne nye lese måten var Adolf Jülichers *Die Gleichnisreden Jesu* (1899), som understrekar parabelens historiske basis i Palestina i det første hundreåret e.Kr.

Eit slåande trekk ved parabelen i Markus 4 er at Jesus forklarar læresveinane kva den betyr. Vudererer ein denne parabelen isolert, kan det nærast sjå ut som Jesus sjølv utlegg parabelen allegorisk. Craig L. Blomberg meiner likevel at ei slik utlegging er unntaket (saman med Matt 13:24–30, 36–43) snarare enn regelen, og at «the very fact that Jesus left most of his parables without such interpretation proves that they are to be taken less elaborately» (Blomberg 1991:18). «Proves» er truleg å formulere dette poenget litt for sterkt og unyansert. Men det faktum at Jesus ikkje sjølv forklarar mange av parablane sine, gjer det litt lettare å kome til rette med eit punkt i denne parabelen som er vanskeleg å forstå, og som blir synleggjort i Jesu ord til læresveinane i del 3: «De får vita løyndomen om Guds rike. Men til dei som er utanfor, vert alt sagt i likningar – for at dei skal sjå og sjå, men ikkje skilja, høyra og høyra, men ikkje skjøna, så dei kunne venda om og få tilgjeving.» Innanfor denne utsegna, som forteljaren refererer direkte frå Jesu munn, kan vi lokalisere tolkingsproblemet i det greske ordet hina, eller «for at» som det heiter i den norske bibelomsetjinga av 1978. Hina er relatert til det Jesus vil oppnå med å fortelje likningar. Den bokstav-

lege tydinga synest vere at parabelen har ein todelt funksjon: for det første å formidle «løyndomen om Guds rike» til læresveinane, for det andre å løyne denne sanninga for dei som ikkje er med Jesus. Men ei slik tyding kjem i konflikt med forteljarens innleiing der han to gonger understrekar at Jesus ikkje berre underviser læresveinane, men også folket: «Han tala lenge til dei i likningar og lærte dei.» Har forteljaren misforstått? Eller har kanskje Jesu ord til læresveinane ei anna mening enn den bokstavlege, slik at forklaringa kanskje likevel ikkje er ei forklaring, men snarare ein ny illustrasjon?

Kanskje er slike spørsmål typiske for tolkingsproblema parabelen stiller oss overfor. Kanskje knytter dei også an til eit trekk ved sjangeren som kompliserer og i ein viss forstand imøtegår det vi så langt har sagt om parabelen som samanlikning og illustrasjon. For samtidig om parablane som Jesus fortalde er unike, er dei prega og inspirerte av eldgamle forteljeformer og bildemønster i jødisk kultur. I Det gamle testamentet er det få tekststader som kvalifiserer som parabel (ein muleg unntak er 2 Sam 12:1–4). Det hebraiske ordet som kjem nærast ordet parabel er *mashal*, som fleire gonger blir sett om med «parabel» i Septuaginta (den viktigaste greske versjonen av Det gamle testamentet). *Mashal* kan ha fleire meningar, inkludert ordspråk, orakel, allegori og fabel (jf. Hultgren 2002:5). Ordet kan også tyde gåte eller gåtefull forteljing, og fleire stader synest meininga av gåte og parabel å vere påfallande lik: «Menneske, set fram ei gåte for Israels-ætta, fortel det ei likning» (Esek 17:2). Overfører vi denne delen av meningsinnhaldet i *mashal* til Det nye testamentet, ser vi at i tillegg til å vere illustrerande kan parabelen også vere gåtefull og vanskeleg på ein måte som krev tolkande aktivitet: Ofte er det som om lesarens interpretasjon fullfører eller kompletterer parabelen. Som nemnt er dette tolkingsbehovet som parabelen skaper, på same tid kompliserande og fascinerande.

Vi kan spørje om tolkingsproblemet i Markus 4 indirekte reflekterer noko av *mashal*-dimensjonen i parabelen og slik markerer ei grense for rasjonelle forklaringsforsøk. For tilhøyrarane på stranda er kanskje retorikken i parabelen like verknadsfull og viktig som meininga av den, særleg kombinert med intensiteten i sjølve erfaringa av å sjå og høyre mannen som gjorde under og lækte sjuke. Som førstepersonsforteljar er Jesus også talar, og retorikken hans har fleire narrative innslag. Samtidig illustrerer parabelen Jesus fortel kor tolkingsaktiverande sjangeren er. Det første læresveinane gjer då han blir «åleine med dei», er å «spørje han om likningane». Jesus sjølv synest å understreke dette

tolkningsbehovet i spørsmålet som innleier hans eiga utlegging: «Når de ikkje skjønar denne likninga, korleis kan de då i det heile skjønna likningar?» Spørsmålet røper ein lett irritasjon over kor tungnæme læresveinane er. Sjølv om ein slik irritasjon er forståeleg, er spørsmålet merkeleg sidan det synest å eliminere, eller iallfall å gjere mindre absolutt, det skarpe skiljet som Jesus nettopp har innført mellom dei som er «med han» og dei som er «utanfor». Lesaren kan spørje: Dersom ikkje eingong læresveinane – som er Jesu næraste, og dei som får «vita løyndomen om Guds rike» – skjønar likninga, kven skal då kunne gjere det?

Ein tentativ konklusjon er at parabelen fascinerer som forteljing fordi den på ei og same tid er avslutta og open – som enkel narrativ struktur er den overraskande vanskeleg å forstå, og sidan det vi ikkje forstår framstår som potensielt avgjerande for meininga, glir lesinga av parabelen umerkeleg over i tolking. Ei slik tolking har sin eigenverdi, sjølv om den ikkje nødvendigvis er «rett» eller «fullstendig». Dessutan har tolkinga den fordel at den held oss nær – held oss fast i – det mest autentiske vi har frå Jesus som historisk menneske. ■

- Adorno, Theodor W. «Oppteikningar om Kafka», omsett av Arild Linneberg, i Theodor W. Adorno. Notar til litteraturen, red. Arild Linneberg, 25–58. Oslo: Det Norske Samlaget, 1992.
- Aristoteles. Poetikken, omsett av Samuel Ledsaak. Oslo: Tanum, 1969.
- Bibelen. Oslo: Det Norske Bibelselskap, 1978.
- Blomberg, Craig L. Interpreting the Parables. Leicester: Apollos, 1991.
- Eggen, Renate Banschbach. Gleichnis, Allegorie, Metapher. Zur Theorie und Praxis Der Gleichnisauslegung. Tübingen: Francke, 2007.
- Hultgren, Arland J. The Parables of Jesus: A Commentary. Grand Rapids, MI: Eerdmans Publishing Company, 2002.
- Jülicher, Adolf. Die Gleichnisreden Jesu, I–II. Freiburg: Mohr, 1899.
- Kafka, Franz. Sämtliche Erzählungen, red. Paul Raabe. Frankfurt am Main: Fischer, 1981.
- Lothe, Jakob. Fiksjon og film. Narrativ teori og analyse. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.
- Snodgrass, Klyne. Stories with Intent: A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus. Grand Rapids, MI: Eerdmans Publishing Company, 2008.